

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

RAPPORT 479

Nota
Eisden, Vrijthof
Heraanleg van het marktplein

Deel 1: Verslag van Resultaten

Sebastiaan Augustin & Petra Driesen
september 2017

ARON-RAPPORT 479

NOTA

**EISDEN, VRIJTHOF
HERAANLEG VAN HET MARKTPLEIN**

Sebastiaan Augustin & Petra Driesen

Tongeren
2017

Colofon

ARON rapport 479: Nota – Eisden, Vrijthof. Heraanleg van een marktplein.

Erkend archeoloog: Sebastiaan Augustin (OE/ERK/archeoloog/2016/00159)

Auteurs: Sebastiaan Augustin & Petra Driesen

Bijdragen: Birgit Berk

Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)

Wettelijk depot: D/2017/12.651/135

Voorafgaande bekrachtigde archeologienota: ID3767

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be

Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba

Archeologisch Projectbureau

Neremweg 110

3700 Tongeren

www.aron-online.be

info@aron-online.be

tel: 012/225.250

fax: 012/770.034

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2017

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	4
DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN	5
Hoofdstuk 1. Het proefsleuven-en proefputtenonderzoek	5
1. Beschrijvend gedeelte	5
1.1 Administratieve gegevens.....	5
1.2 Archeologische voorkennis	7
1.3 Beschrijving van de geplande bodemingrepen.	11
1.4 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen.....	14
1.5 Werkwijze, verloop en actoren.....	15
2 Assessment	19
2.1 Landschappelijke opbouw van het onderzoeksgebied.....	19
2.1.1 Beschrijving.....	19
2.1.2 Interpretatie	21
2.2 Sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren	23
2.2.1 Beschrijving.....	23
2.3 Vondsten	38
2.4 Assessment van stalen	40
2.5 Conservatie	40
2.6 Onderzoeksvragen	41
2.7 Kennisvermeerdering.....	48
2.7.1 Potentieel, aard en motivering.....	48
2.7.2 Methodiek voor vervolgonderzoek	48
DEEL 2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	49
1. Gemotiveerd advies.....	49
1.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek	49
1.2 Duiding en waardering van de archeologie in het projectgebied	50
1.3 Impact van de geplande bodemingrepen.....	52
1.4 Bepaling van de maatregelen	53
2. Programma van maatregelen.....	55
2.1 Afbakening van het projectgebied.....	55
2.2 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen.....	56
2.3 Het onderzoek.....	59
2.3.1 Algemeen.....	59
2.3.2 Het veldwerk.....	59
2.3.2.1 Melding	59
2.3.2.1 Opgravingsstrategie, methodes en technieken.....	59

2.3.2.2 Aanleggen en onderzoeken van vlakken	61
2.3.2.3 Onderzoeken en opgraven van sporen	62
2.3.2.4 Vondsten	62
2.3.2.5 Registratie van de putwanden	62
2.3.2.6 Specifieke sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren	63
2.3.2.6 Onderzoeksdocumenten	66
2.3.3 Vondstverwerking en rapportage	66
2.3.3.1 Natuurwetenschappelijk onderzoek	66
2.3.3.2 Conservatie	67
2.3.3.4 Assessment van de sporen, vondsten en stalen.....	67
2.3.3.5 Rapportage.....	67
2.4 Actoren.....	68
2.4.1 Samenstelling onderzoeksteam	68
2.4.2 Noodzakelijke competenties	68
2.5 Geschatte tijdsduur.....	68
2.6 Kostenraming	69
2.7 Vergaderingen.....	69
2.8 Randvoorwaarden voor bewaring van het archeologisch ensemble	70

BIBLIOGRAFIE

BIJLAGEN

- Bijlage 1: Periodentabel A4
- Bijlage 2: Lijst met afkortingen
- Bijlage 3: Kadasterplan
- Bijlage 4: Bestaande toestand (BT)
- Bijlage 5: Ontworpen toestand (OT)
- Bijlage 6: Plantplan en bestratingsplan
- Bijlage 7: Rioleringsplan en nutsleidingen
- Bijlage 8: Principedoorsnedes en gebruikssituatie
- Bijlage 9: Detailplannen
- Bijlage 10: Terreinprofielen riolering
- Bijlage 11: Principedetail fontein
- Bijlage 12: Afbeeldingen- en plannenlijst
- Bijlage 13: KLIP plan: overzicht aanwezige nutsleidingen op BT
- Bijlage 14: Sleuvenplan op bestaande toestand
- Bijlage 15: Sleuvenplan op ontworpen toestand
- Bijlage 16: Detailplan sleuven
- Bijlage 17: Fotolijst proefsleuvenonderzoek
- Bijlage 18: Sporenlijst proefsleuvenonderzoek

Bijlage 19: Vondstenlijst proefsleuvenonderzoek

Bijlage 20: Geregistreerde aardkundige eenheden

Bijlage 21: Bodemtransecten

Bijlage 22: Coupe- en profieltekeningen

Bijlage 23: Profielbeschrijvingen

Bijlage 24: Dagrapporten

Bijlage 25: Rapportage quick-scan menselijk botmateriaal afkomstig van het proefsleuvenonderzoek 'Eisden Vrijthof' (Maasmechelen, projectcode EI-17-VR)

INLEIDING

Voorliggende nota behandelt de resultaten van het uitgesteld archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem, dat uitgevoerd werd naar aanleiding van het bekomen van de stedenbouwkundige vergunning voor de heraanleg van het Vrijthof te Eisden (deelgemeente Maasmechelen, prov. Limburg).

Aangezien het onderzoeksterrein in gebruik is als wegenis, parking en marktplein, was het maatschappelijk onwenselijk om voorafgaand aan het aanvragen van de stedenbouwkundige vergunning een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uit te voeren. Er werd dan ook conform onderafdeling 7 van het Onroerend Erfgoeddecreet door Aron bvba een archeologienota met uitgesteld traject opgemaakt en bij het Agentschap Onroerend Erfgoed ingediend. Deze archeologienota die respectievelijk ID 3767¹ meekreeg, werd door Onroerend Erfgoed bekrachtigd met als voorwaarde dat het naleven van het voorgestelde Programma van Maatregelen en het naleven van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013 als voorwaarden in de stedenbouwkundige vergunning werden opgenomen.

Het vooronderzoek met ingreep in de bodem betrof een proefsleuven- en proefputtenonderzoek (2017H185). De resultaten van deze onderzoeken worden omschreven in deel 1 van deze nota. Op basis hiervan wordt er verder onderzoek, een opgraving, geadviseerd. Het programma van maatregelen van dit onderzoek is terug te vinden in deel 2.

¹ <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3767> ; De Langhe, H en Driesen P. (2017). Archeologienota Eisden, Vrijthof. Heraanleg van het Marktplein.

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN

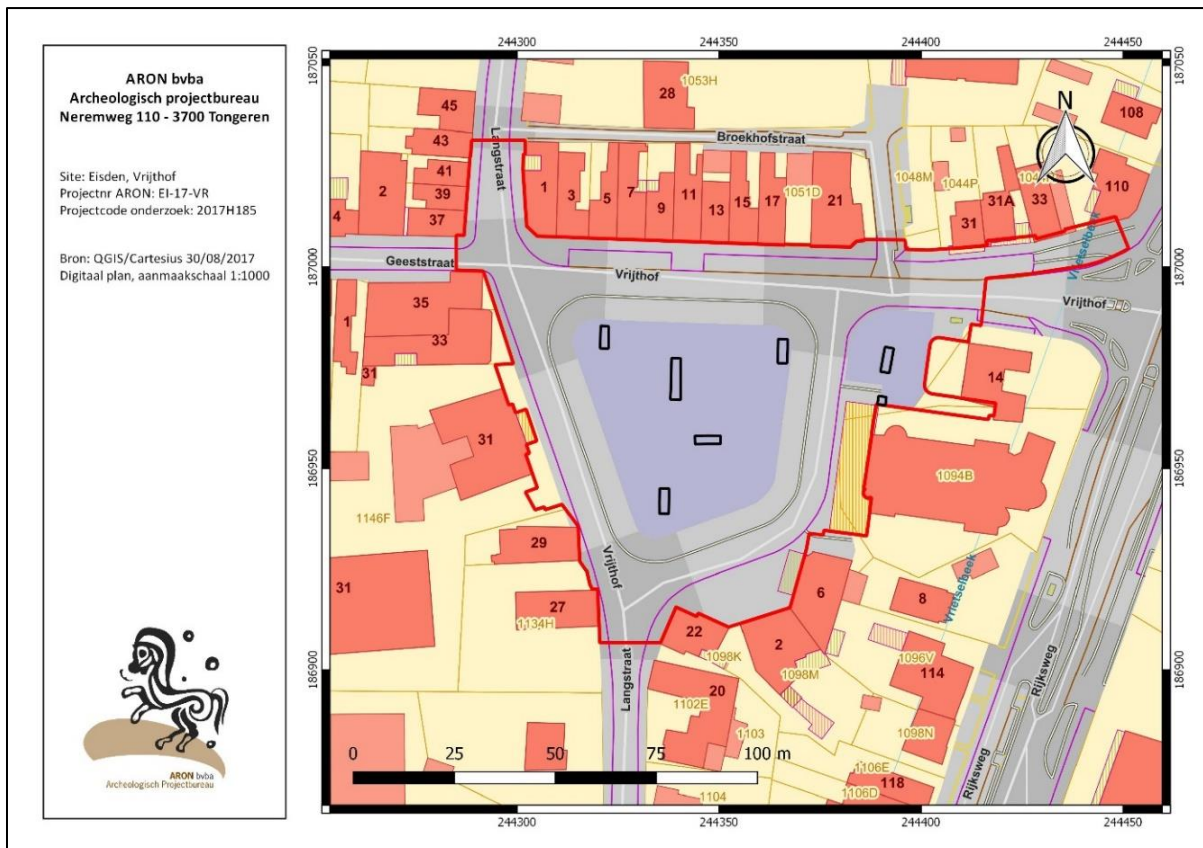
HOOFDSTUK 1. HET PROEFSLEUVEN-EN PROEFPUTTENONDERZOEK

1. Beschrijvend gedeelte

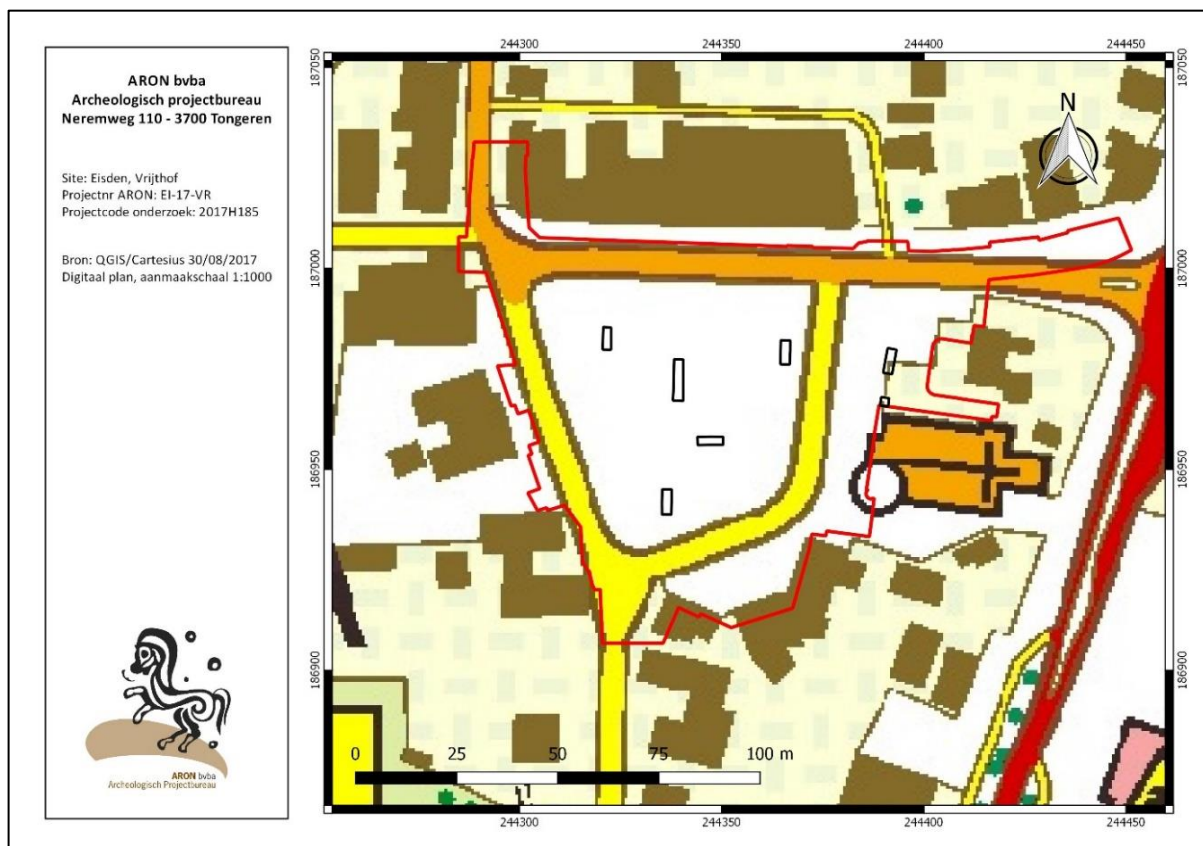
1.1 Administratieve gegevens

Onderdeel van het onderzoek	Proefsleuven en proefputten	
Projectcode	2017H185	
Naam en erkenningsnummer archeoloog	Sebastiaan Augustin OE/ERK/Archeoloog/2016/00159 ARON bvba Archeologisch Projectbureau, Neremweg 110, 3700 Tongeren OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
	Functie	Naam
	Projectleiding Veldwerkleider Assistent-Aardkundige Fysisch antropoloog Archeoloog	Petra Driesen Sebastiaan Augustin Joris Steegmans Birgit Berk n.v.t
Extern wetenschappelijk advies	n.v.t.	n.v.t.
Locatiegegevens	Limburg, Maasmechelen, Eisden, Vrijthof	
Bounding box coördinaten	X-min, Y-min 244284.91,186906.69 : X-max,Y-max 244451.36,187031.48	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 9240 m ² . Hiervan werd 112 m ² onderzocht, wat neer komt op 1,16 % van de totale oppervlakte van het terrein.	
Kadasternummers	Maasmechelen, afd. 4, sectie B: Percelen 1091D, 1094B, 1146F en openbaar domein	
Thesaurusthermen ²	Vooronderzoek met ingreep in de bodem, proefsleuven, Eisden.	
Overzichtsplan verstoringen	Zie BIJLAGE 13: KLIP: overzicht aanwezige nutsleidingen	

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

Afb. 1: Kadastraal plan met situering van het onderzoeksgebied (rood) en aanduiding van de aangelegde proefsleuven- en putten (zwart).

Afb. 2: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (rood) en aanduiding van de aangelegde proefsleuven- en putten (zwart).

1.2 Archeologische voorkennis

Het bureauonderzoek dat in het kader van de opmaak van de archeologienota met ID3767³ door ARON bvba werd uitgevoerd, reikte volgende info over het plangebied aan.

De initiatiefnemer plant op een 9240 m² groot gebied ter hoogte van het Vrijthof in Eisden, Maasmechelen (prov. Limburg) de heraanleg van het bestaande plein en omliggende straten.

Het onderzoeksterrein (*afb. 3*) is kadastraal gekend als Maasmechelen, afd. 4, sectie B, percelen 1091D, 1094B, 1146F, openbaar domein en bestaat uit een verhard centraal plein dat in het noorden en het oosten ontsloten wordt door de straat 'Vrijthof' en in het westen door de Langstraat. Deze straten maken eveneens deel uit van het onderzoeksterrein. Hetzelfde geldt voor het plein dat ten noorden van de kerk voor de pastorij ligt.

Het terrein is gesitueerd op de westelijke oever van de Vrietselbeek, vermoedelijk een overblijfsel van een oude Maasbedding. Het terrein (*afb. 4*) daalt in noordwestelijke richting van ca. 40,5 m TAW tot ca. 38 m TAW. Op ca. 400 m ten westen van het terrein ligt de Zuid-Willemsvaart.

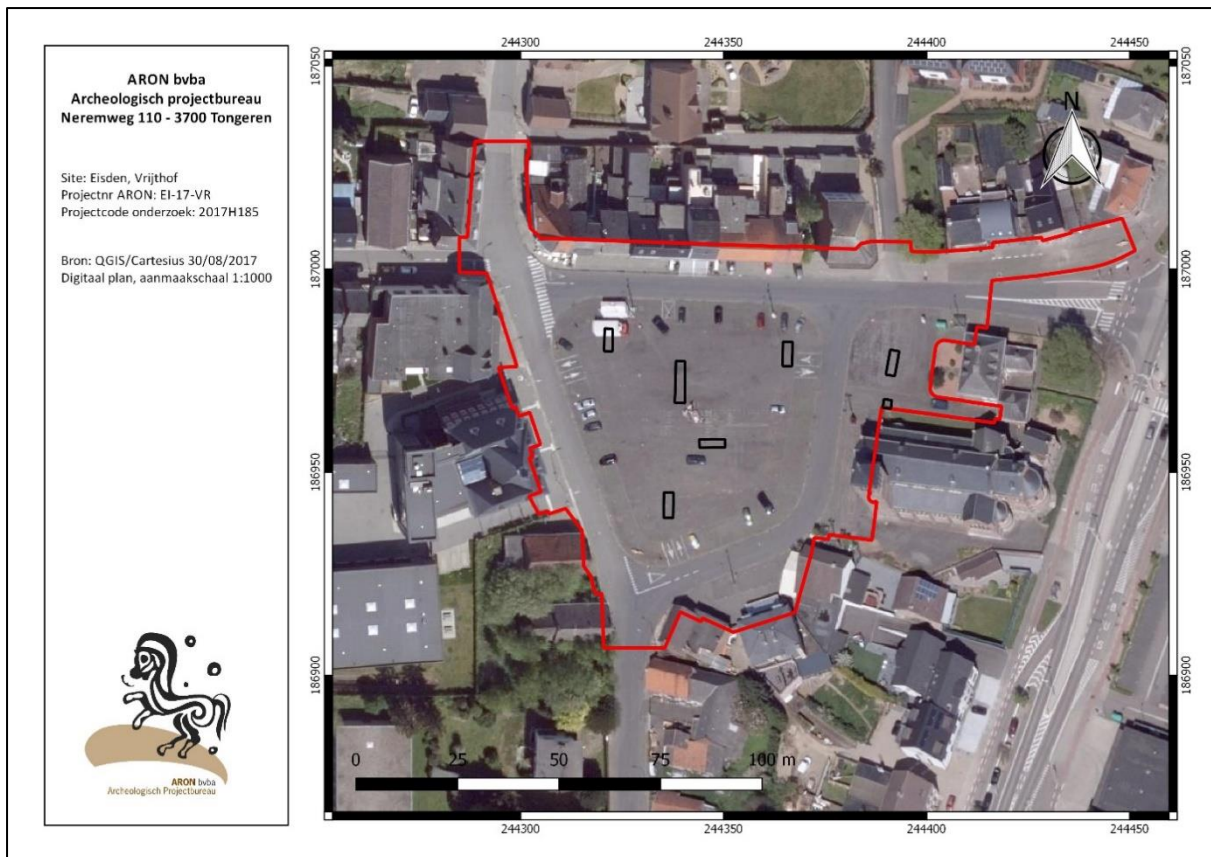
Geomorfologisch is het onderzoeksgebied (*afb.6*) gelegen in de Maasvallei. Het landschap in de omgeving van het onderzoeksterrein wordt in grote mate bepaald door de Maas. De alluviale strook in het oosten van de Maasvallei, waarbinnen het onderzoeksterrein ligt, is opgebouwd met recente rivieraanslibbingen uit het Holoceen en bestaat uit leem en klei (*Formatie van Leut*) rustend op grindbanken (Stokkem-grinden). Het terrein ligt op de grens van de alluviale vlakte met het dekzandgebied, dat vlak ten westen van het terrein ligt. Op de bodemkaart (*afb. 5*) worden ter hoogte van het onderzoeksterrein OB-bodems aangeduid, bodems waarvan het oorspronkelijk bodemprofiel vernietigd of gewijzigd werd door menselijke bewoning. In de omgeving komen op de grens met het dekzandgebied droge lemig zand en licht zandleembodems voor (Scb en Pbby). In de alluviale vlakte komen droge tot hydromorfe alluviale gronden op zandlemig Maasalluvium (Lbp, Lcp, Ldp) voor. Rekening houdend met de lagere ligging van Eisden Dorp vanwege de verzakking van het gebied, de ligging in de alluviale vlakte van de Maas en de ligging op de oever van de Vrietselbeek, wordt het terrein vermoedelijk gekenmerkt door natte bodems.

In de 10de eeuw maakt Eisden deel uit van het domein van de heren van Kessenich, die Eisden aan de abdij van Thorn schonken. In 1553 kocht Balthasar van Vlodrop het dorp Eisden van de abdis van Thorn, waarna Eisden deel uitmaakte van de heerlijkheid Leut. De oude kern van Eisden Dorp bleef vrijwel onaangeroerd door de ontwikkeling van de steenkoolmijn. Het terrein ligt ten westen van de Sint-Willibrorduskerk waarvan de toren dateert uit de 13de eeuw. De kerk was in het verleden ommuurd en omgeven door een kerkhof. Ten noorden lag vlak buiten het onderzoeksterrein de pastorij. In de 19de eeuw was het huidige dorp reeds herkenbaar op de historische kaarten. Ten westen van de kerk lag een driehoekig plein, ook wel gekend als een Dries, dat omgeven werd door de huidige Langstraat in het westen, een voorloper van het Vrijthof in het oosten, en de Dorpsstraat in het noorden. Deze straat doorkruiste het huidige onderzoeksgebied van oost naar west. Het zuidoosten en het noorden van het terrein was bebouwd. De bebouwing in het noorden zou in de loop van de 19de eeuw toenemen, maar werd in de jaren '30 van de vorige eeuw afgebroken om plaats te maken voor openbare ruimte. Op het plein zouden in de 19de eeuw nog bomen hebben gestaan en in het zuiden werd omstreeks 1848 een gebouw opgetrokken, dat uitgebreid werd in de tweede helft van de 19de eeuw en omstreeks 1956 werd afgebroken. Omstreeks het midden van de 20ste eeuw werd het noordelijk tracé van het Vrijthof (straat) aangelegd en vanaf ca. 1971 was het terrein volledig onbebouwd en kreeg het plein haar huidige vorm. De Dorpsstraat die het terrein van oost naar west doorkruiste, verdween.

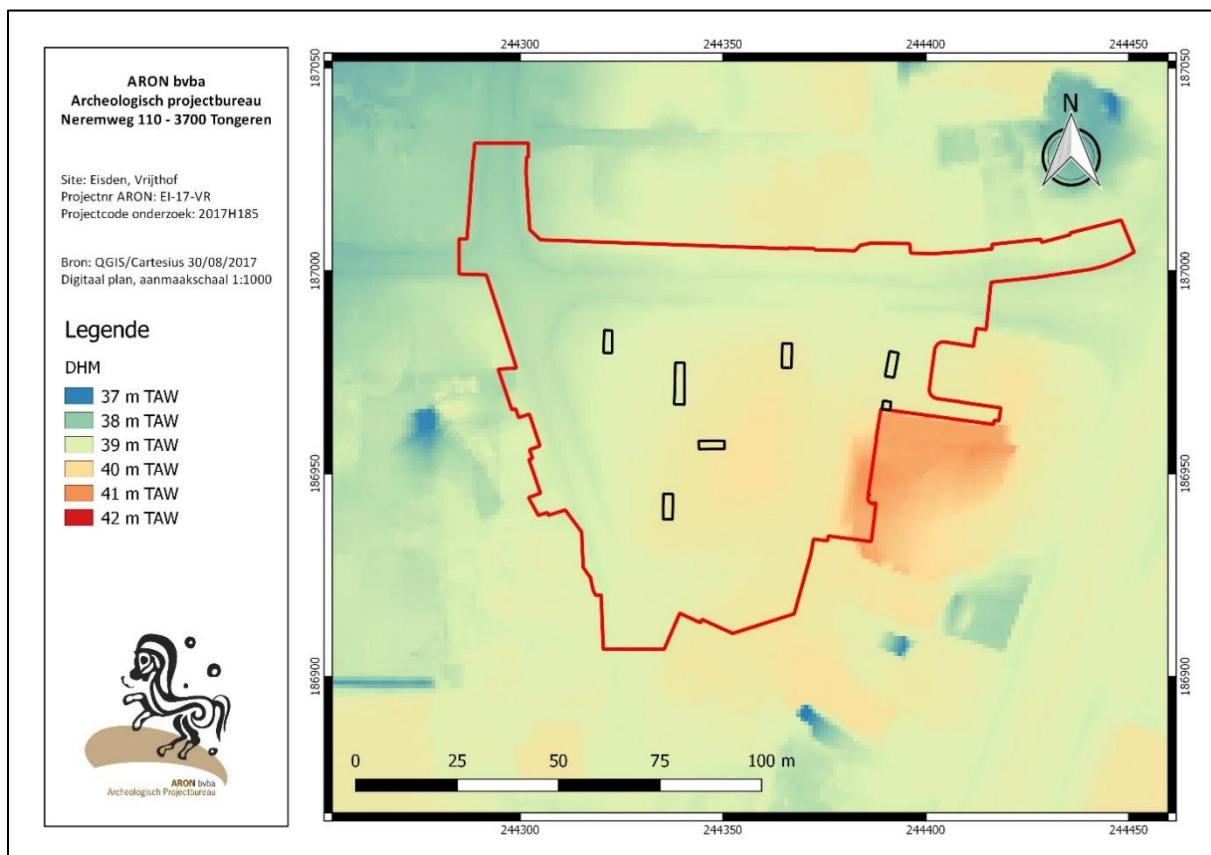
Nutsleidingen bevinden zich vooral in de randzone van het terrein en in de randzone van de wegenis. Centraal op het terrein bevindt zich een cabine van *Infracx*, waarnaar een leiding loopt vanuit zuidwestelijke richting.

Ter hoogte van het onderzoeksterrein werd tot op heden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

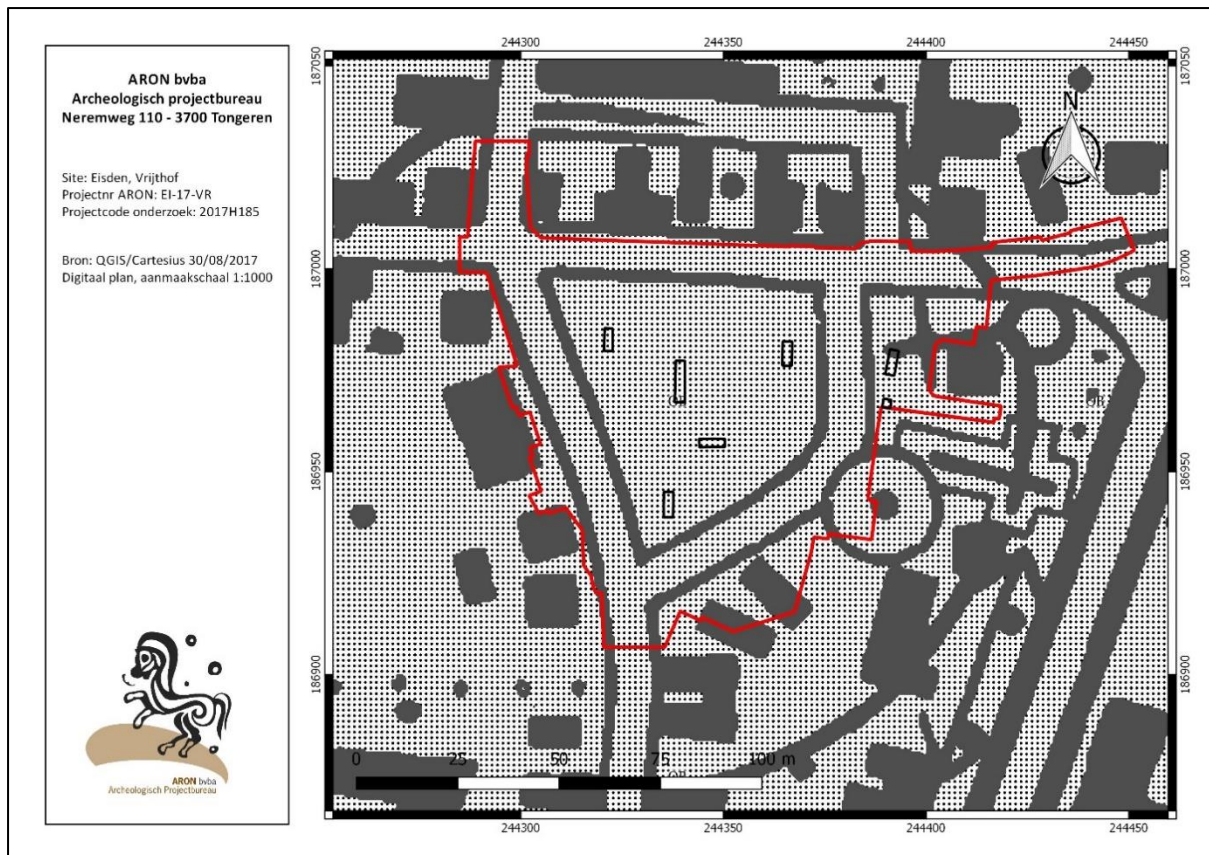
³ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3767> ; De Langhe, H. en Driesen P. (2017). Archeologienota Eisden, Vrijthof. Heraanleg van het Marktpllein.

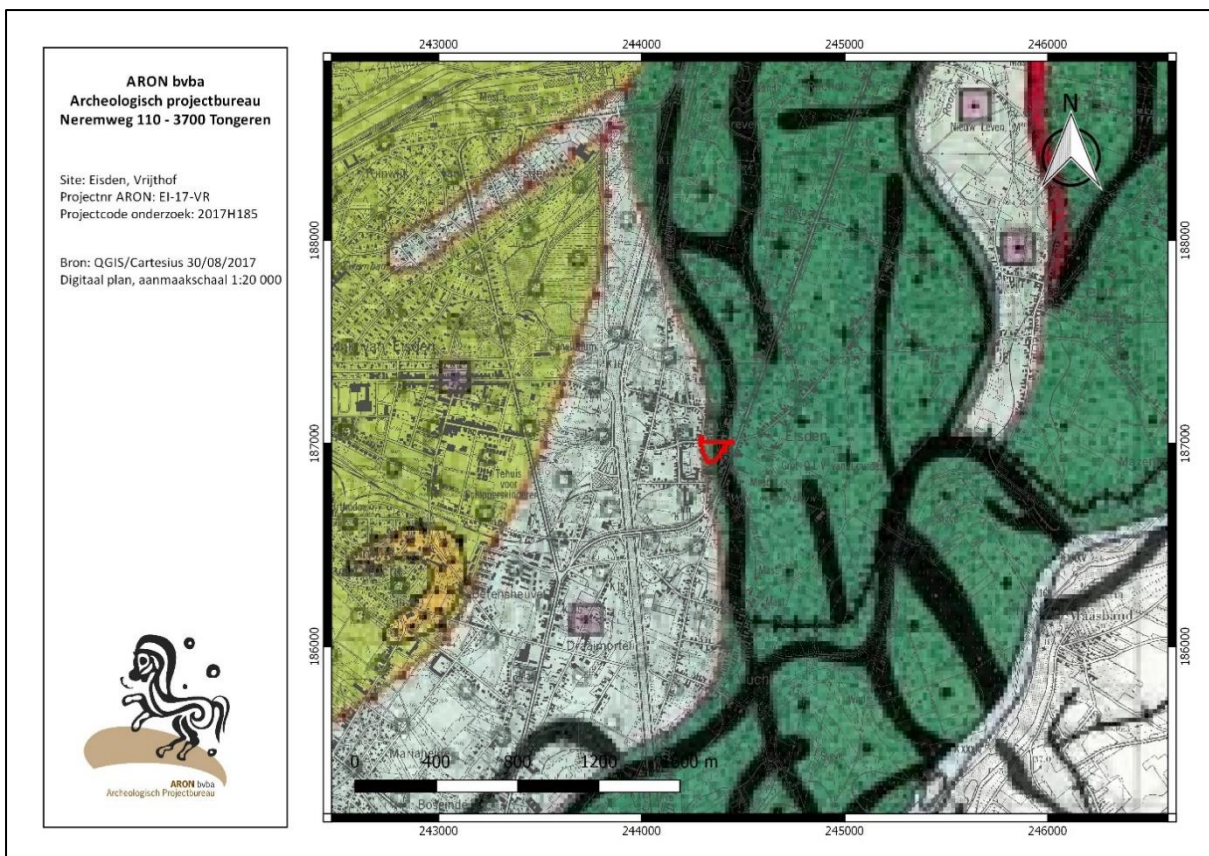
Afb. 3: Kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) en de sleuven (zwart).

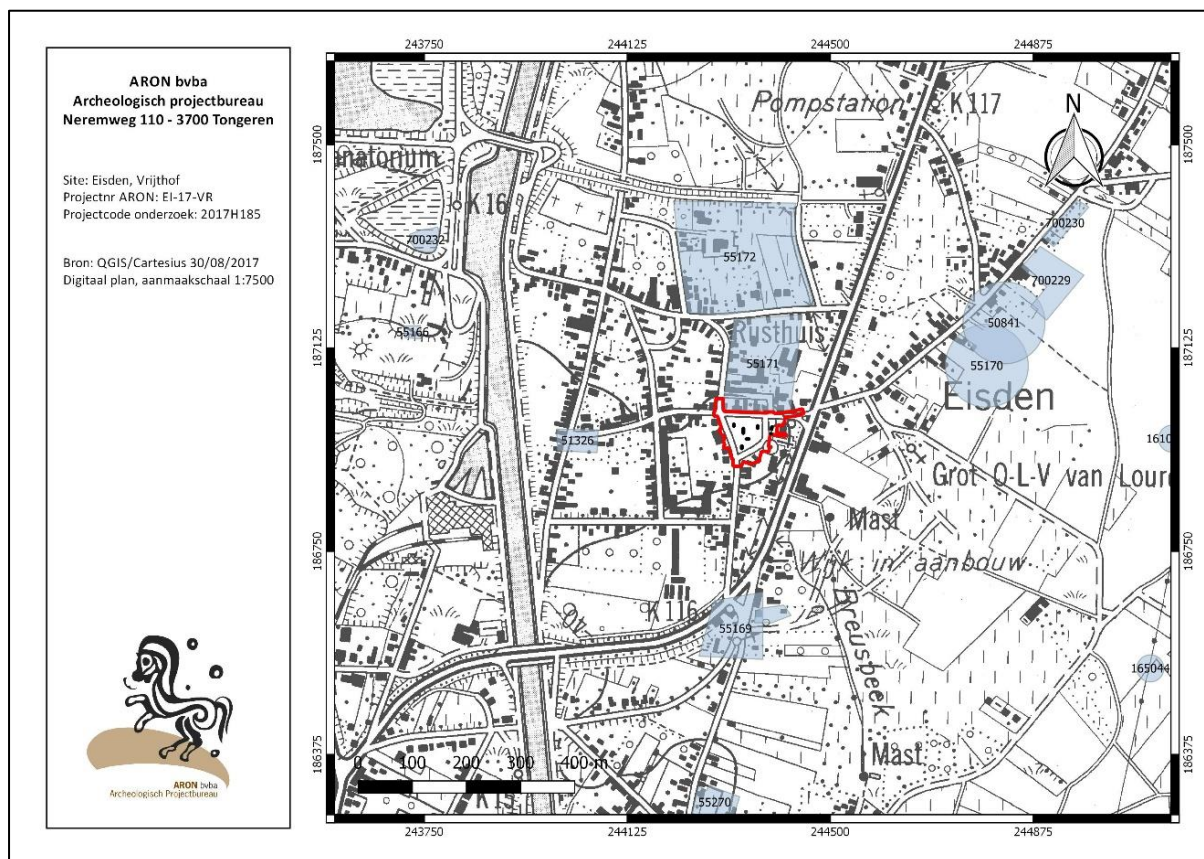
Afb. 4: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood

Afb. 5: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksterrein in het rood en de sleuven (zwart).

Afb. 6: Geomorfologische kaart van de Maasvallei in Belgisch Limburg (donkergroen: alluviale vlakte, lichtblauw: Terras Mechelen, geelgroen: Terras Eisden – Lanklaar, oranje: duinreliëf) met het onderzoeksgebied (rood) en de sleuven (zwart).

Afb.7: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen (lichtblauw), gebeurtenissen (groen), het onderzoeksterrein (rood) en de sleuven (zwart).

Op en in de directe omgeving (< 250 m) zijn er drie CAI locaties bekend (zie *afb. 7*). Het betreft een toevalsvondst van Halstatt of Romeins aardewerk langs de vroegere Dorpsstraat en de Broekstraat gemeld door Habets en Dexters.⁴ Er werd eveneens een Romeins aardewerk kruikje aangetroffen.⁵ Tijdens het graven van de Zuid-Willemsvaart tussen de kerk en het kanaal werd er bouw materiaal en muurwerk, evenals terra sigillata uit de Romeinse periode aangetroffen.⁶

In de nabije omgeving (250 m – 500 m) zijn er meerdere CAI locaties gesitueerd, die wijzen op menselijke aanwezigheid in de Romeinse periode, hetgeen vanzelfsprekend is vermits het terrein vlakbij – en vermoedelijk zelfs aan- de Romeinse heirbaan Tongeren – Nijmegen gelegen is. **CAI 55170**, waarschijnlijk identiek aan **CAI 700229**, geeft de locatie van Romeinse vlakgraven weer, nl. een rij van 16 donkergrijze urnen met as en beenderen, afgedekt met een omgekeerde schotel. Er was ook één bijzonder graf aangetroffen. Er werden in de onmiddellijke omgeving van deze vondsten, de resten van een Romeins gebouw aangetroffen met een stuk van een fries in witte steen met eikenloof versierd, dakpannen en stenen met opgehoogde rand.⁷ Iets ten noordoosten zouden grondsporen zijn aangetroffen uit de Romeinse periode.⁸ Ten zuiden van het onderzoeksterrein werden tijdens graafwerken bouw materiaal en aardewerk teruggevonden uit de Romeinse periode⁹. Vlakbij deze locatie werd er een afvalput/beerput weer uit de Midden-Romeinse tijd aangetroffen, waarin aardewerk werd teruggevonden.¹⁰

In de ruimere omgeving (> 500 m) zijn er een vijftal CAI locaties gekend. Ten noordwesten van het terrein werd in 1938 bij het uitgraven van een kiezelkuil een Romeinse kruik uit lichtgele klei aangetroffen, mogelijk afkomstig

⁴ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/55171>

⁵ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/55172>

⁶ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/51326>

⁷ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/50841>

⁸ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/700230>

⁹ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/55169>

¹⁰ <https://cai.onroerendergoed.be/locatie/700226>

uit een graf.¹¹ Ten west-noordwesten van het onderzoeksterrein werden Romeinse graven met rood en zwart aardewerk aangetroffen.¹² Daarnaast liggen er ook nog twee Midden-Romeinse graven van éénzelfde begraafplaats, betreffende één urngraf en één brandrestengraf met secundaire grafgiften waaronder aardewerk en glas.¹³ Ten zuidoosten van het onderzoeksterrein werd lithisch materiaal uit het mesolithicum teruggevonden.¹⁴ Er werd ook een metalen pelgrimsampul uit de late middeleeuwen gevonden tijdens een veldprospectie.¹⁵

Uit bovenstaande informatie kunnen we dus concluderen dat het terrein over een hoog potentieel beschikt voor (proto-)historische sites. Vooral de kans op het voorkomen van sporen uit de Romeinse periode is hoog, hetgeen niet verwonderlijk is vermits het terrein vlakbij de Romeinse heirbaan Tongeren – Nijmegen gelegen is. Op basis van de reeds gekend vindplaatsen gaat het zowel om sporen van bewoning als begraving. Ook de kans op het aantreffen van resten uit de middeleeuwen, nieuwe of nieuwste tijd is hoog, vermits historische kaarten vanaf de 19de eeuw bebouwing en wegenis op het terrein weergeven en Eisden zou teruggaan tot de 10de eeuw. Daarnaast grenst het terrein vlak aan de Sint-Willibrorduskerk. Het onderzoeksgebied komt tot tegen de noordelijke kerkhofmuur uit de 19de eeuw en omvat tevens de kerktrappen, die ter hoogte van de westelijke rand van het kerkhof zijn aangelegd. Verwacht wordt echter dat geen graven worden aangetroffen, vermits de bodem in het verleden reeds geroerd is voor de aanleg van de huidige kerktrappen.

Hoewel het terrein topografisch op een gunstige positie gelegen is, kan het potentieel op prehistorische artefactensites vanwege historische en recente verstoringen als laag worden ingeschat.

1.3 Beschrijving van de geplande bodemingrepen.

De initiatiefnemer plant de herinrichting van het Vrijthof te Eisden (Maasmechelen), kadastraal gekend als Maasmechelen, afd. 4, sectie B, percelen 1091D, 1094B, 1146F en openbaar domein. Het bestaande plein en de omliggende straten, evenals de trappen naar de kerk zullen in het kader van dit project volledig vernieuwd worden. De straat aan de noordzijde van het plein, het Vrijthof, wordt hierbij ongeveer 6,5 m naar het zuiden verlegd. Op deze manier wordt een bredere terras- en voetgangerszone aan de noordzijde gecreëerd. Onder de wegenis wordt een nieuw rioleringsstelsel aangelegd. De andere nutsvoorzieningen blijven liggen in de randzones, waar ze zich momenteel reeds bevinden. Op het centrale plein wordt een fontein en een technische ruimte ingepland en rondom worden groenzones gerealiseerd (*afb. 8, BIJLAGE 5: ontworpen toestand*).

Samengevat bestaan de belangrijke bodemingrepen in dit project uit het opbreken van de bestaande verhardingen en wegenis, plaatselijke afgravingen om zo tot het ontwerppeil te kunnen komen (zie beneden), afgravingen onder het tracé van de wegenis waar een nieuw rioleringsstelsel voorzien is (tot ca. -2,30 m, zie beneden), afgravingen voor de aanleg van de ondergrondse technische ruimte, waterreservoir en voorfilterput voor de fontein (tot ca. -3,15 m, zie beneden) onder het voetpad voor de kerktrappen, de afgravingen voor de plantvakken (tot ca. -1,00 m, zie beneden) en afgravingen voor de aanleg van de nieuwe wegenis. Voor de vernieuwing van de kerktrappen en de aanleg van een hellingsbaan wordt in principe slechts geroerde bodem aangesneden. De huidige keermuur ten noorden van de kerk blijft behouden.

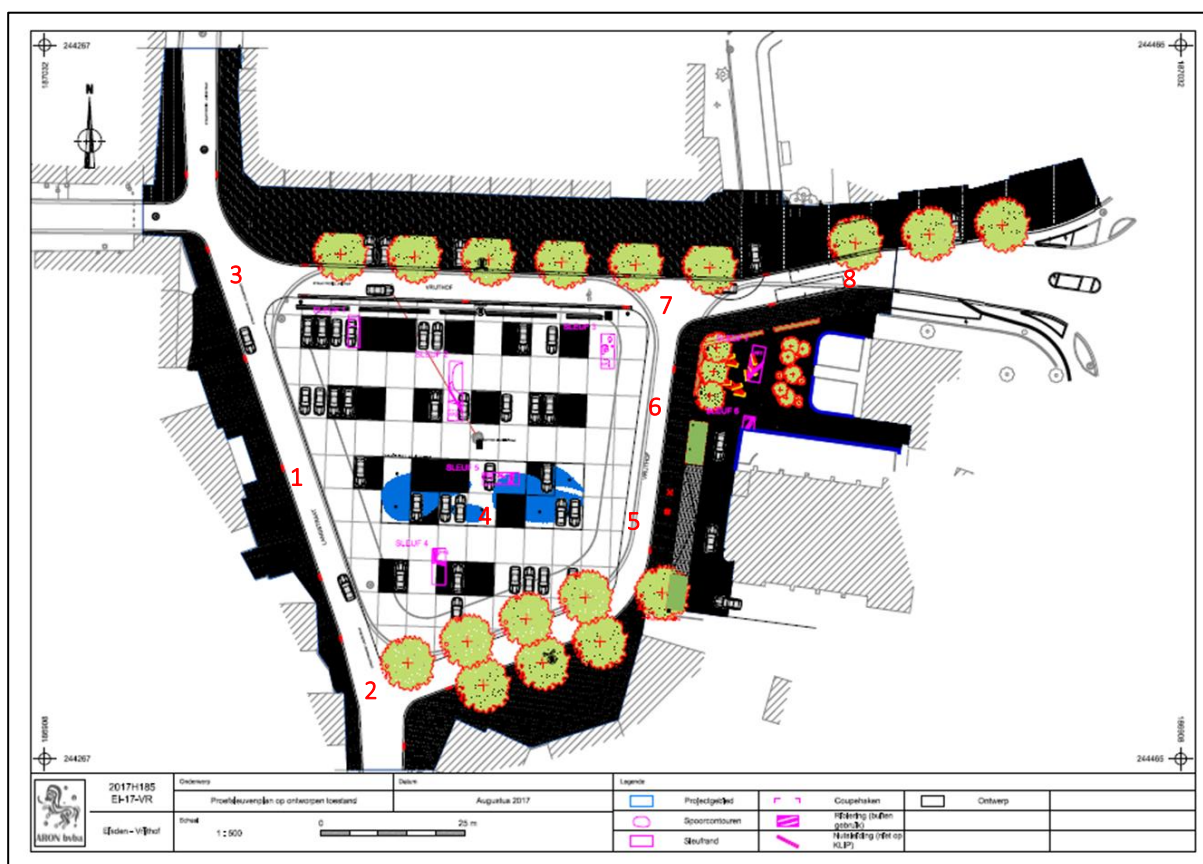
¹¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/700232>

¹² <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/55166>

¹³ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/55270>

¹⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/165044>

¹⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/161021>

Afb. 8: Ontwerpplan (Bron: Architectuur Depot cvba,/ Aron bvba, digitaal plan, dd 08/09/2017, aanmaatschaal 1.250, 2017H185).

Het ontwerppeil

De nieuw te realiseren toestand (BIJLAGE 5: OT) heeft niet overal hetzelfde peil als de bestaande toestand (BIJLAGE 4: BT). Onderstaande tabel geeft een overzicht van het verschil tussen beide:

Straat / kruispunt	Bestaand peil (m TAW)	Nieuw peil (m TAW)	Vershil
1) Langstraat	38,83	38,90	+ 0,07
2) Langstraat-Vrijthof (Z)	39,04	39,09	+ 0,05
3) Langstraat-Vrijthof (N)	38,52	38,52	+/- 0
4) Vrijthof (plein)	39,46	39,40	-0,06
5) Vrijthof (straat) (Z, kerk)	39,57	39,34	- 0,23
6) Vrijthof (straat) (N, kerk)	39,41	39,64	+ 0,23
7) Vrijthof (splitsing N)	39,09	38,75	- 0,34
8) Vrijthof (NO)	38,80	38,85	+ 0,05

In de praktijk betekent dit voor de straat 'Vrijthof' dat het nieuwe peil in het noordwesten - ter hoogte van de splitsing met de Langstraat - gelijk ligt met het bestaande peil. In het noorden wordt het peil van de straat ca. 34 cm verlaagd ter hoogte van de splitsing aan het plein voor de pastorij en in het zuidoosten ca. 23 cm ten westen van de kerk. Ten noorden van de pastorij wordt het peil van de straat dan weer ca. 5 cm opgehoogd en ten noordwesten van de kerk ca. 23 cm.

De Langstraat in het westen wordt met ca. 5 à 7 cm opgehoogd.

Het centrale plein – het Vrijthof - wordt centraal ca. 6 cm afgegraven (BIJLAGE 8: principedoorsnedes).

Afbraak van de bestaande verhardingen en afgravingen

Voorafgaand aan de werken worden de bestaande verhardingen opgebroken. Hiervoor zijn bodemingrepen nodig van vermoedelijk maximaal ca. 60 cm onder het maaiveld over het volledige terrein.

Vervolgens wordt waar nodig het terrein bijkomend afgegraven om zo tot het nieuwe peil te kunnen komen. Dit is onder meer het geval voor de straat Vrijthof waar ter hoogte van de pastorie (splitsing met Broekhofstraat) en ten westen van de kerk respectievelijk bijkomend 34 en 23 cm afgegraven zullen worden.

Bijkomende afgravingen zullen tevens plaatsvinden onder het tracé van de wegenis waar een nieuw rioleringsstelsel voorzien is (tot ca. -2,30 m, zie beneden) evenals voor de aanleg van de ondergrondse technische ruimte, waterreservoir en voorfilterput voor de fontein (tot ca. -2,30 m, zie beneden) op het centrale plein en de plantvakken (tot ca. -1,00 m, zie beneden).

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Omlegging van het Vrijthof (straat)

De straat aan de noordzijde van het plein wordt 6,5 m naar het zuiden verlegd. Voor de aanleg van de verhardingen worden bodemingrepen voorzien tot maximaal ca. 60 cm onder het maaiveld over een breedte van 5 m ter hoogte van de wegenis.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Vernieuwing van het rioleringsstelsel en aanleg van nutsleidingen

Het bestaande rioleringsstelsel wordt vernieuwd waarbij onder meer een nieuw rioleringsstelsel onder het tracé van de wegenis wordt aangelegd. Hiervoor wordt tot maximaal ca. 2,30 m onder het huidige maaiveld afgegraven (*BIJLAGE 10: Terreinprofielen*).¹⁶ De andere nutsleidingen worden niet vernieuwd. Wel worden grondspots en verlichtingspalen voorzien verspreid over het terrein en in het noorden van het terrein worden markt – en kermiskasten voorzien.

Ter hoogte van de kerk worden ledlijnen voorzien en wordt de voeding voor de fontein ingepland (*BIJLAGE 7: Rioleringsplan en nutsleidingen*). Voor deze voorzieningen worden geen bijkomende bodemingrepen voorzien die dieper gaan dan het afgraven voor de aanleg van de verhardingen.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Vernieuwing van verhardingen en kerktrappen

Ten noorden van het plein, waar momenteel het Vrijthof (straat) ligt, wordt een nieuwe bredere terraszone en voetgangerszone gecreëerd.

Voor de aanleg van het plein en omliggende straten wordt beton gebruikt, voor de randzone tegen de woningen kleiklinkers (*BIJLAGE 6: Plantplan en bestrating*). De nieuwe wegkoffer is volgens de doorsnedes 50 cm dik, de wegkoffers van de trottoirs zijn ca. 40 cm dik.

Het plein aan de pastorie wordt afgewerkt met een dolomiet verharding van 10 cm dik op een 20 cm dikke steenslag fundering en 10 cm dikke onderfundering. In totaal gaat het om een koffer van 40 cm.

De trappenpartij aan de kerk wordt eveneens volledig mee vernieuwd met betonnen treden (betonstraatstenen). Hiervoor wordt de uitgegraven bodem opnieuw opgehoogd. De keermuur die aan de kerk ligt, blijft behouden (*BIJLAGE 8: Detailplannen*). Ten westen hiervan wordt de hellingsbaan heraangelegd. Hiervoor worden geen nieuwe bodemingrepen voorzien die dieper gaan dan de reeds geroerde bodem.

¹⁶ Schriftelijke communicatie met Klaudie Boosten (Architectuur Depot cvba)

De bodemingrepen voor de aanleg van de nieuwe verhardingen gaan tot op maximaal ca. 60 cm diepte en eventueel plaatselijk dieper om het nieuwe peil te kunnen bekomen.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine

Aanleg van een fontein en technische ruimte

Centraal op het terrein wordt een fontein voorzien met spuitkoppen (ca. 400 m²). Deze wordt op hetzelfde niveau aangelegd als de bestrating van het plein (*BIJLAGE 11*).

In het voetpad voor de trappen van de kerk wordt ondergronds een technische ruimte, een waterreservoir en een voorfilterput voorzien (ca. 36m²). De technische ruimte zal een prefab betonnen put zijn, toegankelijk via een luik, waarvoor bodemingrepen tot 3,15 m onder het maaiveld nodig zijn (*BIJLAGE 11*).

Deze bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Beplanting

In de voetgangerszone in het noorden, in het zuiden aan weerszijden van Vrijthof (straat) en in het oosten op het plein naast de kerk worden plantvakken voorzien waarin o.a. bomen geplant zullen worden. De diepte van de plantvakken bedraagt ca. 60 cm tot 100 cm (*BIJLAGE 6: Plantplan en bestrating, BIJLAGE 9: Detailplannen*).

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Werfzone

De werfzone zal zich volledig binnen het aangeduide projectgebied bevinden. Hiervoor worden geen bijkomende bodemingrepen voorzien.¹⁷

1.4 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen.

Doel van het aanvullend vooronderzoek met ingreep in de bodem, is dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt. Rekening houdend met de archeologische waardering van het terrein zal het aanvullend vooronderzoek zich vnl. richten op het aantreffen en evalueren van (proto-)historische vindplaatsen uit de Romeinse periode, middeleeuwen, nieuwe tijd en de nieuwste tijd.

Verder wordt de potentiële impact van toekomstige geplande werken op de al dan niet goed bewaarde bodems en het mogelijke aanwezige archeologisch erfgoed ingeschat.

Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om in situ behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor een vervolgonderzoek.

Tijdens het onderzoek moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

Landschappelijke context

- Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving en duiding?
- In hoeverre is de bodemopbouw intact? Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?

Archeologische sporen en structuren

- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

¹⁷ Schriftelijke communicatie met Klaudie Boosten (Architectuur Depot cvba)

- Op welke diepte bevindt het eerste archeologisch vlak of bevinden de verschillende archeologische vlakken zich?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Zijn er archeologische sporen of vondsten aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de Romeinse weg Tongeren - Nijmegen?
- Zijn er archeologische sporen of vondsten aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de bouwgeschiedenis van het terrein?
- Wat is de impact van de gekende historische bebouwing op ouder archeologisch erfgoed?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja;
 - Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
 - Wat is de omvang?
 - Komen er oversnijdingen voor?
 - Wat is het, geschatte, aantal individuen?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
- Wat is de relatie tussen de sporen en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie, ...)?

Archeologische vindplaatsen

- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

Vervolgonderzoek

- Is verder onderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

1.5 Werkwijze, verloop en actoren

Voorafgaandelijk aan het onderzoek werd via het archeologieportaal bij het Agentschap Onroerend Erfgoed een melding van de aanvang van het onderzoek ingediend met referentie ID 443.

Op vrijdag 18 augustus 2017 was er een werfoverleg met Frank Jaspers, Klaudie Boosten (*Architectuur Depot*), Luc Didden (*Grobelco*), Pierre Wijnen (*gemeente Maasmechelen*), Elke Wesemael (*ARON bvba*) en Sebastiaan Augustin. Op deze vergadering werd de praktische uitvoering van de werken besproken. Het onderzoek was voorzien in twee fases. Fase 1, met als startdatum 21 augustus 2017, betrof de sleuven 1, 2 en 3 in het noordelijk deel van het onderzoeksgebied. Fase 2, met als startdatum 22 augustus 2017, betrof de sleuven 4, 5, 6 en 7. Pierre Wijnen (*Gemeente Maasmechelen*) zorgde voor een politiereglement, Luc Didden (*Grobelco*) zorgde voor het nodige afschermingsmateriaal en leverde ook de kraan en kraanmachinist.

Bij de aanvang van de werken bleek alles zeer voorspoedig te verlopen en werd in overleg met de opdrachtgever en aannemer besloten om de fases elkaar in dezelfde week te laten opvolgen. Het proefsleuvenonderzoek werd uitgevoerd op 21 en 22 augustus 2017. Gedurende het veldwerk was Sebastiaan Augustin (*ARON bvba*) veldwerkleider. Joris Steegmans (*ARON bvba*) was aanwezig als assistent archeoloog. De bodemprofielen werden samen met de assistent-aardkundige Joris Steegmans (*ARON bvba*) beschreven. Benjamino Emons voerde als erkend metaaldetectorist (erkenningsnummer 2015/0028) de metaaldetectie uit gedurende het project. De graafwerken werden uitgevoerd door de firma *Grobelco bv*. Elke Wesemael en Petra Driesen (*ARON bvba*) volgde het project intern op. De werken werden bezocht door Annick Arts van het *Agentschap Onroerend Erfgoed*. Zij liet zich ter plekke informeren over de voortgang en de voorlopige resultaten van het onderzoek. Vanuit het *Agentschap Onroerend Erfgoed* werden er geen verdere op- of aanmerkingen gedaan tijdens of na het bezoek. Na registratie werden de proefsleuven en proefputten gedicht omwille van veiligheidsoverwegingen.

Conform de bekrachtigde archeologienota¹⁸ werd het terrein onderzocht doormiddel van zes sleufsegmenten en zeven proefputten. De sleuven 1, 3, 4, 5 en 7 maten 6 m op 2 m, sleuf 2 mat 12 m op 2 m. Bijkomend werd 28 m² van het terrein onderzocht d.m.v. 7 proefputten. In totaal wordt op deze manier 112 m² of 1,16 % van het totale onderzoeksterrein (9240 m²) onderzocht.

De inplanting van de sleuven 1 - 7 gebeurde conform de bekrachtigde archeologienota. Bij deze inplanting was immers rekening gehouden met de randvoorwaarden die aan het onderzoek waren opgelegd evenals de bebouwing op de historische kaarten. Zo werden de sleuven 2 en 3 aangelegd ter hoogte van de vroegere bewoning in het noorden van het terrein zoals weergegeven op de *Atlas van de Buurtwegen*. De sleuven 4 en 5 waren gelegen ter hoogte van de bebouwing in het zuiden van het terrein, zoals zichtbaar op oude kadasterplannen en de topografische kaarten uit 1873 en 1904¹⁹. Eén van deze sleuven, nl. sleuf 5, is dwars op de andere sleuven georiënteerd, om nog een deel van het onbebouwd terrein in de sleuf open te kunnen leggen. Sleuf 7 bevindt zich ter hoogte van de oude pastorie, zoals aangegeven op een schets uit het kadaster van 1956.²⁰ De sleuf valt op het plan net buiten de pastorie, maar vermoedelijk is dit te wijten aan een afwijking bij het georefereren van de kaart. Een zesde sleuf (sleuf 1) bevindt zich ter hoogte van een vermoedelijk onbebouwde zone in het noordwesten van het terrein, dit om na te gaan wat de toestand van de natuurlijke bodem is in deze zones en in hoeverre hier archeologische sporen aanwezig zijn. Ook de sleuven 1, 2, 4 – 7 zijn omwille van deze reden deels buiten de bebouwing gepland. Vermits de overige zones allemaal bebouwd waren in het verleden of in de huidige fase van het onderzoek niet onderzocht kunnen worden vanwege de aanwezigheid van nutsleidingen of de wegen, konden niet meer sleuven voorzien.

De sleuven werden aangelegd tot op het eerste archeologisch relevante vlak. Enkel in sleuf 4 werd er gekozen om in het zuidelijke deel de puinvulling niet verder uit te graven dan 1,5 m onder het maaiveld i.v.m. stabiliteit van de werkput en de veiligheid.

Kijkvensters, dwars- of volgsleuven zijn niet aangelegd, gezien dit wegens de geformuleerde randvoorwaarden niet mogelijk was.

Na de aanleg van de sleuven werd conform de bekrachtigde archeologienota één locatie in de sleuf uitgekozen om de proefput aan te leggen. Deze locatie werd gekozen op basis van de aan- of afwezigheid van archeologische sporen, muurfragmenten, stratigrafische opbouw of op basis van het historisch kaartmateriaal. Proefput 6 vormde een uitzondering hierop. De locatie van deze proefput tegen de kerkhofmuur was vooraf al vastgelegd in de bekrachtigde archeologienota. De proefputten waren conform de bekrachtigde archeologienota 2 m breed en 2 m lang. In alle proefputten werd de moederbodem bereikt. Er zijn 6 proefputwanden uitgekozen als referentieprofiel om een representatieve weergave van de bodemopbouw van het terrein te geven.

Er zijn in totaal 31 sporen aangetroffen in het onderzoeksgebied. Deze werden geregistreerd conform CGP 6.10. Eén kuil (S 2) en twee paalkuilen (S 3 en 10) werden gecoupeerd. De coupes werden opgeschoond, ingetekend, beschreven en gefotografeerd. In één van de sporen, nl. in waterput S1, werd een manuele boring (BP1) gezet om de diepte van het spoor te kunnen bepalen.

Tijdens het onderzoek werden verschillende vondsten ingezameld uit de (proto-)historische periode. Prehistorische artefacten werden niet aangetroffen. Stalen werden niet genomen.

De uitgravingen van zowel de proefsleuven als de proefputten gebeurden door een 6 tons graafmachine met platte graafbak van 2 m breed. De veldarcheologen waren voorzien van het gebruikelijk handgerief om een kwalitatief en een correct archeologisch onderzoek uit te voeren, m.n. schoppen, truwelen en borstels voor het manueel graaf- en opschoonwerk. Voor de registratie van profielen, sleuven, putten, sporen en vondsten was een Nikon D3200 fotocamera, een schaallat, een bodemkundig meetlint, een noordpijl en een fotobord beschikbaar, voorzien van de correcte informatie (CGP6.7). De analoge registratie werd op het terrein uitgevoerd conform CGP 6.5. Daarnaast had het veldteam de beschikking over een Leica GPS. Alle profielputten, proefsleuven en profielkolommen, sporen en coupes werden ingemeten door middel van deze GPS, met de planimetrie in Lambert

¹⁸ De Langhe 2017: PVM, 51-52.

¹⁹ De Langhe, 2017: PVM 56.

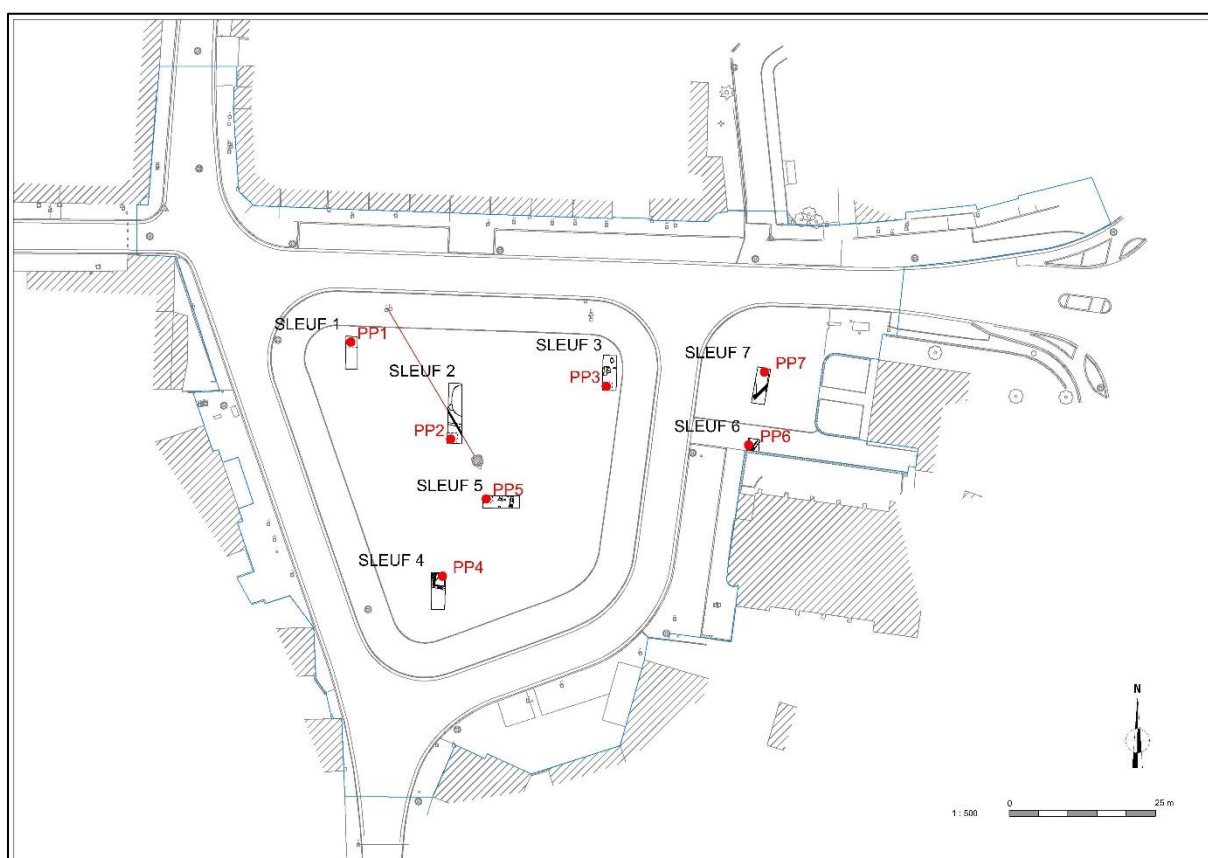
²⁰ De Langhe, 2017: PVM, 57.

coördinaten (ESPG:31370), altimetrie ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing, conform CGP 6.3. De veldwerkleider hield ook dagrapporten bij²¹.

De GPS opmetingen werden uitgelezen in AutoCAD. De gegevens werden verwerkt om de gevraagde plannen (sleuvenplannen, overzichtsplan, overzichtsplan met bewaring aardkundige eenheden, terreindoorsnede) op te leveren die conform CGP 6.3 werden opgesteld.²² De coupe –en profieltekeningen werden gedurende de verwerking gedigitaliseerd in AutoCAD, conform CGP 6.4 en CGP 6.5.²³ GIS-bestanden werden opgemaakt in QGis. Er werd een fotolijst opgesteld, conform CGP 6.11.4.²⁴ De sporen werden opgenomen in een sporenlijst opgemaakt conform CGP 6.12.7²⁵. De vondsten werden opgenomen in een vondstenlijst opgemaakt conform CGP 6.11.5.²⁶ De sporen en de vondsten werden beschreven en geïnterpreteerd door middel van een assessment conform CGP 11.3.2.1 en CGP 11.3.4. Een stalenlijst werd niet opgemaakt.

De veldwerkleider besloot door het aantreffen van een fragment menselijk bot een fysisch antropoloog in te schakelen voor advisering en verder onderzoek conform CGP 4.10. Birgit Berk heeft het botmateriaal bekeken en een rapportage opgesteld.

Het *Verslag van Resultaten* betreffende het proefsleuvenonderzoek werd geschreven door *Sebastiaan Augustin* en *Petra Driesen (ARON bvba)*.

Afb. 9: Bestaande toestand met daarop de inplanting van de proefputten (rood), sporen en de sleuven (ARON bvba, digitaal plan, 1:500, dd. 25/08/2017, 2017H185).

²¹ Bijlage 24.

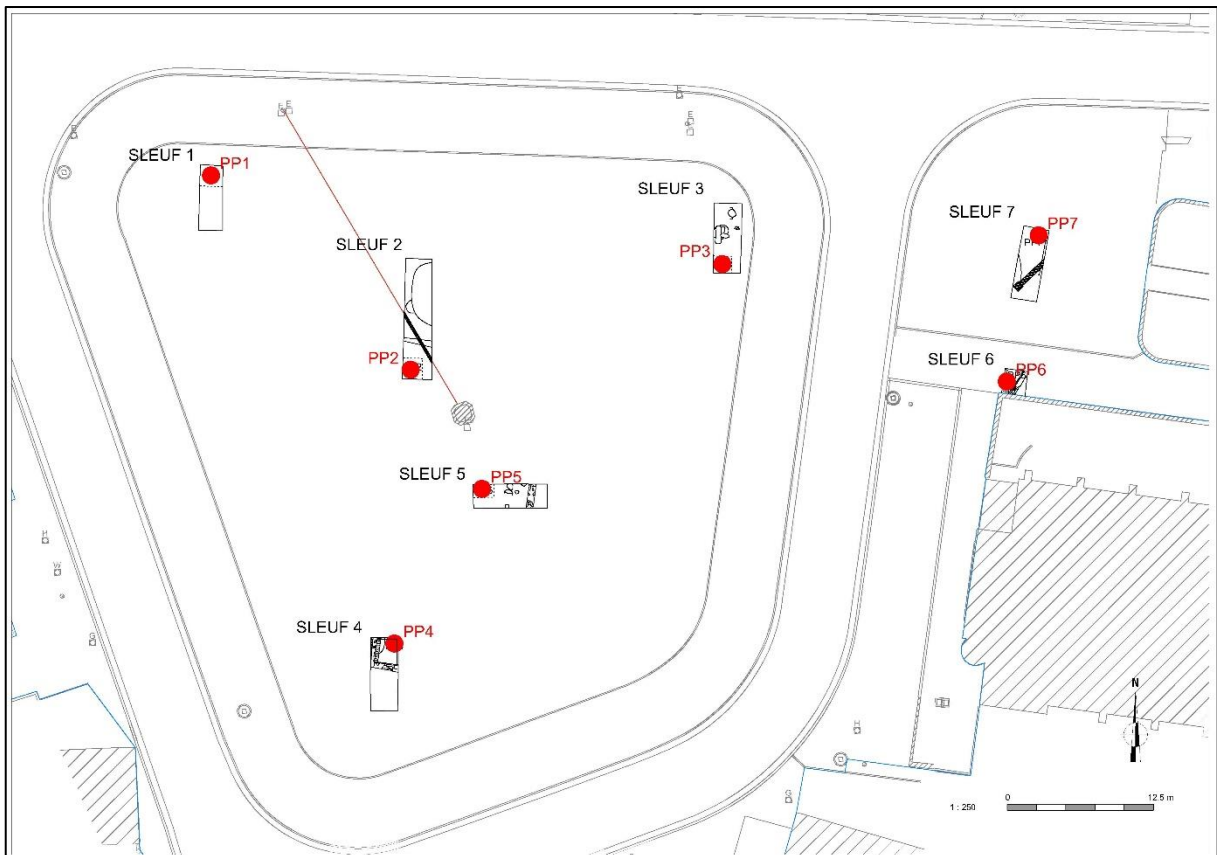
²² Bijlage 14,- 16, 20 - 22.

²³ Bijlage 22.

²⁴ Bijlage 17.

²⁵ Bijlage 18.

²⁶ Bijlage 19.

Afb. 10: Detailplan van het onderzoeksgebied met daarop de inplanting van de proefputten (rood), sporen en de sleuven (ARON bvba, digitaal plan, 1:250, dd. 25/09/2017, 2017H185).

2 Assessment

2.1 Landschappelijke opbouw van het onderzoeksgebied

2.1.1 Beschrijving

Het bovenste deel van de profielen bestond uit recente verhardingen. Ter hoogte van PP 1 (*afb.11*), 2 (*afb.12*), 3 (*afb.13*), 4 (*afb.14*), 5 (*afb.15*) en 7 (*afb.16*) betrof het een dunne asfaltlaag met daaronder een 20 tot 40 cm dikke roodbruine laag grove kiezel, die diende als fundering. Ter hoogte van PP 6, gelegen tegen de kerkhofmuur, bestond de verharding uit kasseien. Onder deze kasseien was een dunne laag wit zand aanwezig, met daaronder eveneens het kiezelpakket.

Met uitzondering van PP 7, kon in alle profielen een plaggendek (Ap) worden waargenomen. Dit dek was echter niet in alle proefputten even dik of even goed bewaard. In het noordoostelijke deel van het Vrijthof, ter hoogte van PP 2 en 3, was het dek slechts 10 cm dik. Op sommige plaatsen in deze putten ontbrak het dek zelfs. Dit in tegenstelling tot PP 1, 4 en 5, respectievelijk in het noordwesten, het zuiden en het centrum van het Vrijthof, waar het dek 50 cm (PP 5) tot 70 cm (PP 1 & 4) dik was. Ook in de proefput langs de kerkhofmuur, PP 6, had het dek een dikte van 40 cm. Op deze plaatsen konden in het dek twee pakketten onderscheiden worden bestaande uit een 10 cm dikke humeuze grijze plag (Ap1) met een bijmenging van houtskool-, mergel-, steenkool- en baksteenfragmenten met daaronder een dikke bruine plag (Ap2) met een zeer beperkte bijmenging van mergel-, mortel en houtskoolfragmenten. Aan de onderzijde van het oudste plaggendek (Ap2) waren soms de spitsporen nog duidelijk zichtbaar. In PP 2 en 3 was enkel de onderkant van dit tweede pakket bewaard gebleven.

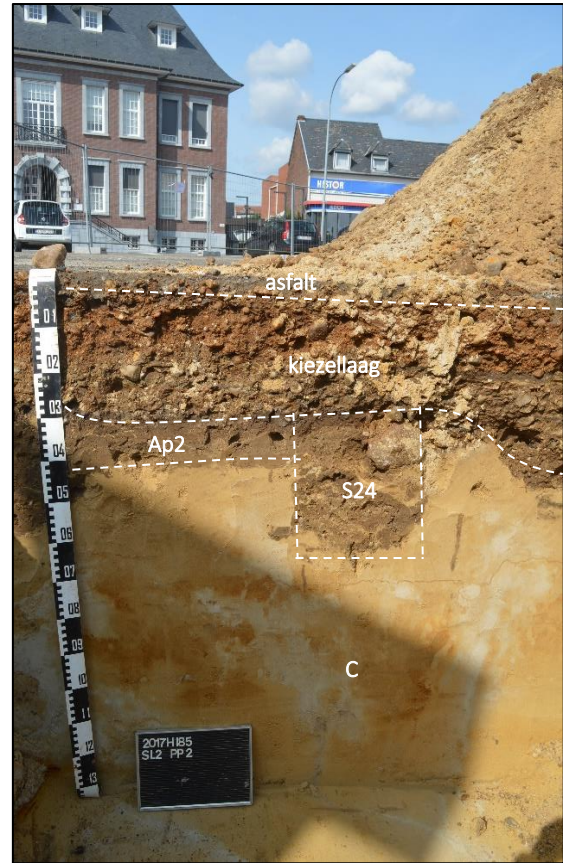
De moederbodem of C-horizont bestond uit fijn, grijs tot geel lemig zand. Deze werd in het onderzoeksgebied op verschillende dieptes aangetroffen. In het noordoostelijke deel van het Vrijthof, ter hoogte van PP2 en PP3, waar er amper een plaggendek aanwezig was, werd de natuurlijke bodem aangetroffen op een diepte van ca. 0,5 m onder het maaiveld. Dit in tegenstelling tot PP 1, 4 en 5, respectievelijk in het noordwesten, het zuiden en het centrum van het Vrijthof, waar de moederbodem afgedekt werd door het dikke plaggendek en op een diepte van 1 (PP 1) tot 1,4 m (PP 4 & 5) onder het maaiveld voorkwam. Ook in het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied, ter hoogte van het plein voor de pastorie, waar PP 7 gelegen was, kwam de moederbodem pas op een diepte van 1 m onder het maaiveld voor. In de proefput langs de kerkhofmuur, PP 6, bevond de moederbodem zich op een diepte van ca. 70 cm.

Bij geen van de profielen kon in de bovenzijde van de moederbodem een uitlogings- of aanreikingshorizont worden vastgesteld.

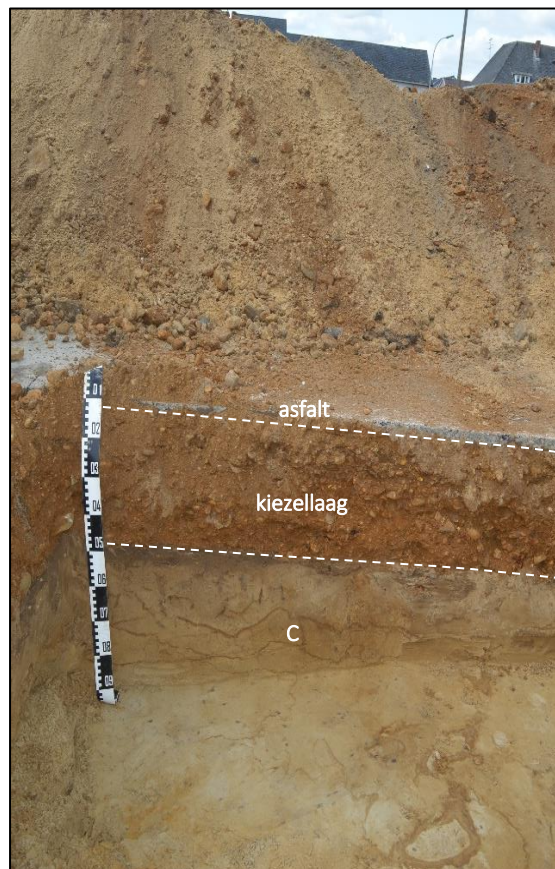
Wel waren in de meeste profielen, met uitzondering van PP 1, in de moederbodem gleyverschijnselen zichtbaar en dit vanaf een diepte van 60-90 cm onder het maaiveld. Deze gleyverschijnselen uitten zich op verschillende wijzen afhankelijk van de diepte waarop de moederbodem werd aangesneden. Op de locaties waar de C-horizont ondiep was gelegen, ging het om roodbruine vlekken. In de profielen waar de moederbodem dieper lag, had de C-horizont een roodbruine kleur.

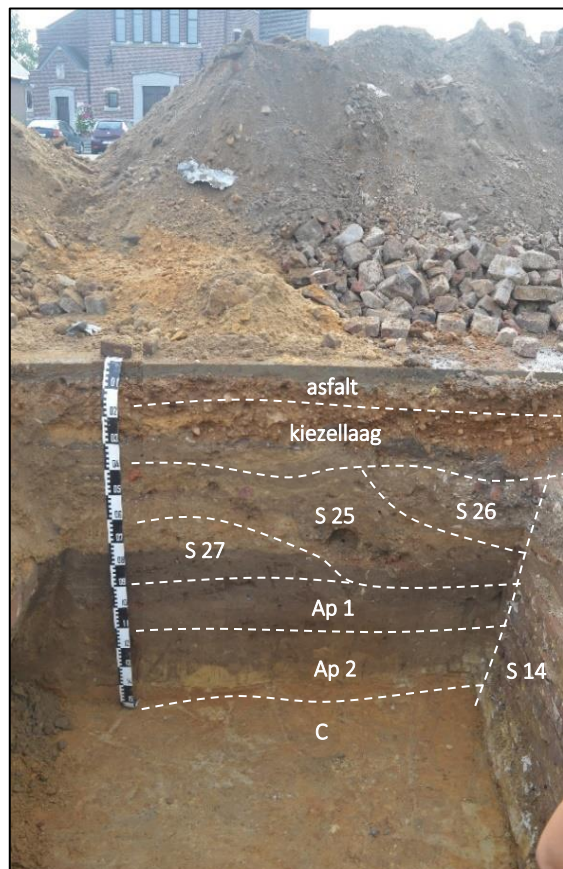
Afb: 11: PP 1

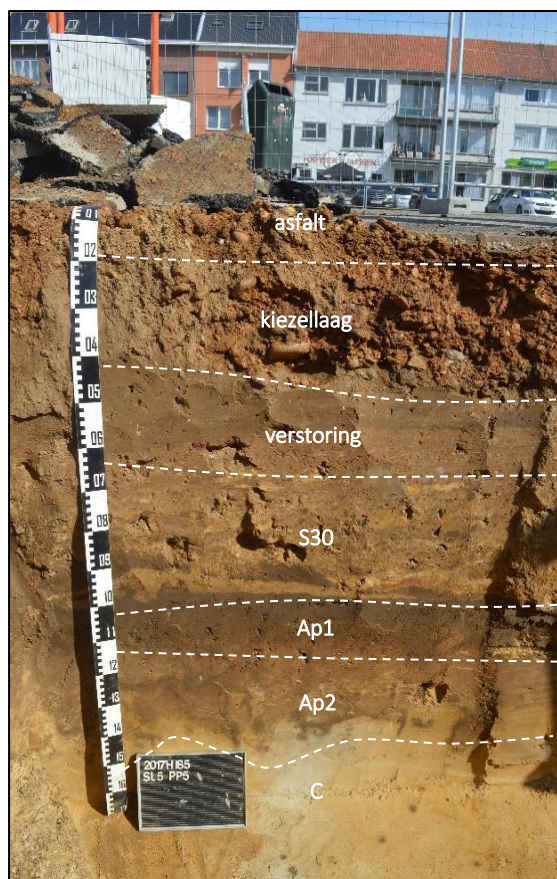
Afb: 12: PP 2

Afb: 13: PP 3

Afb: 14: PP 4

Afb. 15: PP 5

Afb. 16: PP 7

2.1.2 Interpretatie

De bodemkaart (afb.17) geeft voor het onderzoeksterrein een OB-bodem aan. Dit is een bodem waarvan het bodemprofiel door ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd is ten gevolge van bewoning. Ten westen en ten noorden van het onderzoeksgebied - in het dekzandgebied van de Maasvallei- komen Scb- en Pbbj-bodems voor, ten (noord)oosten en ten zuiden - in de alluviale vlakte - Lbpz-, Lbpy-, Lcp-, Lcpy- en Ldp-bodems.

Het huidige onderzoek toonde aan dat in het onderzoeksgebied een plaggendek aanwezig was. Dit plaggendek was enkel ter hoogte van de PP 1 en PP 4 voldoende dik (60 cm of meer) om volgens het Belgische bodemclassificatiesysteem van profielontwikkeling ..m te kunnen spreken. In de overige proefputten kan gesproken worden van een OB-bodem door het ontbreken van bodemontwikkeling of door de aanwezigheid van recentere verstoringen.

Het voorkomen van een plaggendek in het centrum van Eisden-Dorp kan verklaard worden vanuit een historisch kader. Het Vrijthof in Eisden gaat namelijk terug op een dries²⁷, een gemeenschappelijk plein voor het vee of een plaats waar men mocht planten. De aanwezigheid van een plaggendek is dan ook te relateren aan het gebruik van het plein als akkergrond in vroegere perioden. Wanneer het plaggendek tot stand is gekomen is echter niet duidelijk. Vermoedelijk gebeurde dit vanaf de late middeleeuwen. De variatie in dikte van het dek is het gevolg van het latere gebruik van het onderzoeksgebied. Zo is het plaggendek in PP 2 en PP 3 veel dunner of plaatselijk zelfs afwezig vanwege de ligging van deze proefputten op locaties waar vroeger gebouwen stonden en een weg was gelegen. Dit in tegenstelling tot de PP 1, 4 en 5 die gelegen zijn op plaatsen die lange tijd onbebouwd waren.

De textuur van de C-horizont bestond overal in het onderzoeksgebied uit lemig zand (S..) en lijkt daarmee niet overeen te komen met de Formatie van Leut die bestaat uit lemen en kleien. Deze formatie komt voor ten oosten van het onderzoeksgebied. Het lemig zand in het projectgebied komt eerder overeen met de westelijk gelegen

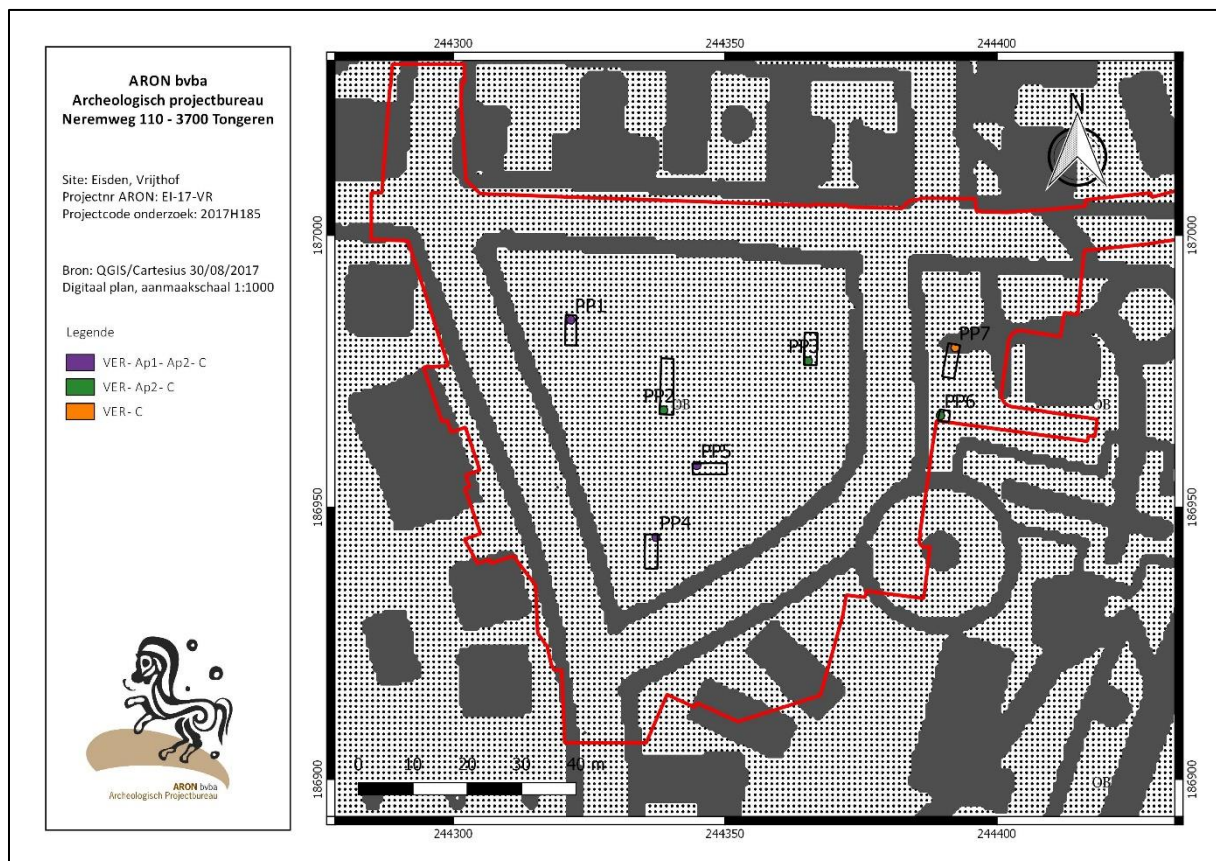
²⁷ De Langhe, 2017, 22.

Formatie van Wildert. Deze formatie is opgebouwd uit eolisch fijn zwaklemig zand met daarin cryoturbaties (grijze vlekken). Deze formatie is afgezet in het Pleni-Weichseliaan. Als gevolg hiervan kan het onderzoeksgebied tot het dekzandgebied van de Maasvallei gerekend worden.

Bij geen van de profielen kon in de bovenzijde van de moederbodem een uitlogings- of aanreikingshorizont worden vastgesteld. Het ontbreken van deze horizonten kan verklaard worden vanuit het historisch gebruik van het terrein als landbouwgrond, getuige de spitsporen die op een aantal plaatsten aan de onderzijde van het plaggendek vastgesteld werden.

In de profielen werd er vanaf een diepte van 60-90 cm onder het maaiveld gleyverschijnselen waargenomen. Dit komt overeen met de vochttrap .c. .

Kortom in het projectgebied is er een OB-bodem aanwezig door de verstoringen en bodemingrepen die samenhangen met de verhardingen van het plein en de vroegere bewoning. Echter onder deze verstoringen is op de meeste plekken een plaggendek of de restant van een plaggenbodem bewaard gebleven. Ter hoogte van PP 1 en PP 4 – in het noordwesten en het zuiden van het onderzoeksterrein – is het plaggendek voldoende dik bewaard om van een Scm-bodem te kunnen spreken. Het voorkomen van deze plag kan gerelateerd worden aan de vroege functie van het plein als dries.

Afb. 17: Overzichtplan met de profielen van het onderzochte gebied.

2.2 Sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

2.2.1 Beschrijving

Gedurende het onderzoek werden verspreid over de sleuven in totaal 31 sporen aangetroffen. Vijf sporen hiervan, allen aangetroffen in SL 5, konden tijdens het onderzoek nog als natuurlijk bestempeld worden.²⁸ Nader onderzoek wees namelijk uit dat het om restanten van het plaggendek in het vlak van de sleuf ging. De overige 26 sporen kunnen onderverdeeld worden in vier kuilen, vier muren, drie uitbraaksporen van eenzelfde wegtracé, vijf puinlagen, drie paalkuilen, twee greppels, twee egalisatielagen, één vermoedelijke waterput, één muurinsteek en één graf.

De sporen waren allen gelegen onder het recente kiezelpakket op een diepte van 30 tot 50 cm onder het maaiveld. Daar waar geen of amper een plaggendek aanwezig was, zoals bijvoorbeeld in het noorden van het Vrijthofplein ter hoogte van SL 2 en 3, bevonden de sporen zich in de moederbodem; daar waar een dik plaggendek aanwezig was, centraal en in het zuiden van het Vrijthofplein en ter hoogte van het plein voor de pastorie (SL 4, 5 en 6) dekten de sporen het plaggendek af of doorsneden ze het. In deze zones werden er geen sporen onder het plaggendek aangetroffen.

De aangetroffen grondsporen (kuilen, paalkuilen, greppels, waterput, muurinsteek en graf) waren duidelijk afgelijnd en weinig gebioturbeerd. De sporen zullen per proefsleuf besproken en toegelicht worden.

In proefsleuf 1 (afb. 18) werden **geen** sporen aangetroffen.

Afb. 18: Overzichtsfoto van sleuf 1.

²⁸ Het betrof de sporen S10, S11, S17 – S19.

In proefsleuf 2 (afb. 19), waarvan het vlak plaatselijk verstoord was door de aanleg van een elektriciteitskabel, werden **vier** sporen geregistreerd. Het betrof een vermoedelijke waterput, een kuil, een greppel en een paalkuil. Alle sporen, met uitzondering van de paalkuil die in het profiel geregistreerd werd, kwamen voor op een diepte van 0,50 m onder het maaiveld.

De vermoedelijke **waterput S1** heeft een diameter van ca. 3 m en een lichtbruine lemige vulling met enkele houtskoolspikkels en baksteenfragmenten erin (S1.1). Centraal in het spoor werd een boring gezet die reikte tot een diepte van 2 m onder het maaiveld en die aantoonde dat onder het bovenste pakket een tweede bruine vulling aanwezig was die enkele houtskoolspikkels bevatte. De onderkant van het spoor werd in de boring echter niet bereikt.

S12 was gelegen langs waterput S1 en werd erdoor doorsneden. De kuil had een vermoedelijke ronde vorm, met een diameter van ca. 0,5 m. De vulling van het spoor was lichtbruin tot grijs van kleur en bevatte enkele houtskoolfragmenten.

In het zuiden van de proefsleuf was een oost-west georiënteerde **greppel (S28)** aanwezig. De greppel was 0,2 m breed en vertoonde een grijze vulling met daarin houtskoolfragmenten. De vierkante **paalkuil S24** - gelegen in het profiel van PP 2 - doorsneed het plaggendeek dat lokaal in de proefputaanwezig was en vertoonde in doorsnede een vlakke bodem met recht opgaande wanden.

Afb. 19: Overzichtsfoto van sleuf 2 met de aanwezige sporen .

In proefsleuf 3 (afb. 20) werden **zes** sporen geregistreerd. Het betrof vier kuilen, één paalkuil en één graf. Alle sporen zijn gelegen onder het kiezelpakket op een diepte van ca. 0,50 m onder het maaiveld.

Kuil S2 was rond van vorm met een diameter van ca. 0,5 m. De vulling van het spoor had een uitgeloopte lichtgrijze kleur en bevatte in bijmenging ook enkele houtskoolspikkels. In doorsnede vertoonde het spoor een afgeronde bodem en was het 22 cm diep. Onderzoek van het spoor leverde twee *dolium*-fragmenten (V2) en één fragment bouwkeramiek (V1) op. Deze vondsten dateren het spoor in de Romeinse periode.

Paalkuil S3 was vierkant van vorm met een zijde van 20 cm. In het spoor kon een kleine vierkante donkerbruine paalkern (S3.1) onderscheiden worden met een zijde van 15 cm. De vulling van de paalkuil (S3.2) was grijs van kleur en bevatte enkele mangaan en houtskoolfragmenten. Het spoor was in doorsnede komvormig en 20 cm diep.

Kuil S5/6 lag centraal in de proefsleuf. Het betreft een NO-ZW georiënteerde kuil met ovale vorm. Het spoor mat minimaal 1,9 op 1,2 m en werd gekenmerkt door een uitgeloopte lichtgrijze (S6) tot donkergrijze (S5) vulling met enkele fragmenten houtskool en verbrande leem erin. Graf S4 doorsneed de kuil.

Kuil S 16 doorsnijdt zowel het graf als kuil S5/6 en kan als recent beschouwd worden op basis van de aanwezigheid van een fragment van een modern wijnglas in de vulling (V3).

Graf S4 betrof een noord-zuid georiënteerde rechthoekig inhumatiegraf met een afmeting van ca. 1 m x 0,4 m. De vulling van het grafkuil was donkergrijs van kleur en bevatte mangaan, houtskool-, baksteen- en mortelfragmenten. Daarnaast leverde de kuil ook twee wandfragmenten en één randfragment roodbeschilderd aardewerk (V5) en één wandfragment Maaslands aardewerk (V5) op. Mogelijk gaat het om een vol of laatmiddeleeuws graf. Tijdens het opschonen werd in de grafkuil een donkergrijze tot zwarte rand zichtbaar, die op de oorspronkelijke aanwezigheid van een grafkist kan wijzen. Er zijn echter geen nagels aangetroffen tijdens het onderzoek die dit kunnen bevestigen. Ook werd een botfragment (V4, Bijlage 25) aangetroffen. Het gevonden bot is zeer waarschijnlijk een femur van een mens. Het betreft een kind, met een leeftijd van ten minste 1,5 jaar. Waarschijnlijk was het individu eerder rond de drie jaar oud. Er lijkt sprake te zijn van een ontsteking. Het definitieve onderzoek aan het complete skelet zal meer duidelijkheid kunnen geven over de leeftijd van het kind en de aanwezige pathologie²⁹. De positie van het fragmenten in het graf wijst er op dat het kind met zijn of haar hoofd in het noorden lag.

²⁹ Zie bijlage 25: Rapportage quickscan menselijk botmateriaal afkomstig van het proefsleuvenonderzoek 'Eisden Vrijthof' door Birgit Berk.

Afb. 20: Overzichtsfoto van sleuf 3 met de aanwezige sporen .

Afb. 21: Detailfoto van het graf S4 en de kuilen S5/S6 en S16 in sleuf 3 met de aanwezige sporen .

In proefsleuf 4 (afb. 22) werden er **zeven** sporen aangetroffen. Het betroffen twee haaks op elkaar staande muren, drie puinlagen, één insteek en één egalisatielaag. Alle sporen werden aangetroffen onder het kiezelpakket vanaf een diepte van 30 cm onder het maaiveld.

De noord-zuid georiënteerde **muur S7** heeft een breedte van ca. 0,5 m en is opgebouwd uit baksteen met een formaat van 17 x 8 x 5 cm gevat in witte kalkmortel. De muur is gemetseld in *staand verband*, waarbij een laag strekken boven een laag koppen komt en andersom.³⁰ Muur S7 vertoonde op een diepte van ca. 1,35 m onder het maaiveld een getrapte fundering. Ten oosten van de muur was in de moederbodem de insteek van de muur zichtbaar (**S15**). Dit spoor had een bruine vulling met daarin baksteen-, mortel-, en houtskoolfragmenten.

Muur S14 was tegen muur S7 aangebouwd. Deze oost-west georiënteerde muur heeft een breedte van ca. 0,5 m en is opgebouwd uit baksteen met een formaat van 17 x 8 x 5 cm gevat in witte kalkmortel. De muur is eveneens gemetseld in *staand verband*.

Beiden muren doorsnijden **egalisatielaag S27**. Dit pakket was opgebouwd uit geel zand met in bijmenging mangaan, houtskoolspikkels en zeer fijne fragmenten baksteen. Onder deze egalisatielaag was het plaggendek aanwezig.

Boven het egalisatiepakket waren de **puinlagen S25** en **S26** aanwezig die aan de afbraak van de muren te relateren zijn. Beide puinlagen hadden een grijze tot bruine vulling met daarin baksteen- en mortelfragmenten.

Aan de zuidzijde van muur S14 was **puinlaag S13** aanwezig die bijna volledig uit baksteen bestond en het merendeel van de proefput innam. De puinlaag ging minimaal tot op een diepte van 1,35 m onder het maaiveld.

Afb. 22: Overzichtsfoto van sleuf 4 met de aanwezige sporen .

³⁰ http://www.joostdevree.nl/shtmls/metselverbanden_voorbeelden.shtml

In proefsleuf 5 (afb. 23) werden **drie** sporen aangetroffen. Het betrof een muur, een puinlaag en een egalisatielaag. De sporen bevonden zich direct onder het recente kiezelpakket op een diepte van ca. 0,5 m onder het maaiveld.

De noord-zuid georiënteerde **muur S8** heeft een breedte van ca. 0,5 m en is opgebouwd uit baksteen met een formaat van 17 x 8 x 5 cm gevat in witte kalkmortel. De muur is gemetseld in *staand verband*.

De muur doorsnijdt **S30**. Dit spoor betrof een donkergrijze egalisatielaag met daarin baksteen-, mortel- en houtskoolfragmenten. Deze laag is te volgen in de gehele proefput en bereikt een maximale diepte van 80 cm onder het maaiveld.

Aan de oostzijde van muur S8 is **puinlaag S29** gelegen. De donkergrijze vulling bestond uit grijs zand met baksteen- en mortelfragmenten en een enkele volledige bakstenen.

Afb. 23: Overzichtsfoto van sleuf 5 met de aanwezige sporen.

In proefsleuf 6 (*afb. 24*) werden er **twee** sporen aangetroffen, betreffende een muur en een uitbraakspoor. Deze sporen bevonden zich onder de verstoringslagen op een diepte van ca. 0,3 m onder het maaiveld.

De noordoost-zuidwest georiënteerde **muur S9** heeft een breedte van ca. 0,5 m en bleek vanaf 0,3 m onder het maaiveld een getrapte fundering te hebben. De muur was opgebouwd uit bakstenen met een afmeting van 17 x 8 x 5 cm en gevat in kalkmortel. Ook deze muur was gemetseld in een *staand verband*. De fundering van de muur bestond uit zes lagen baksteen.

In profiel en in het vlak was **puinlaag S31** aanwezig. Het betrof een donkergrijze laag met daarin kalkmortel-, baksteenfragmenten en enkele houtskoolspikkels. In deze sleuf werden ook twee randfragmenten aangetroffen van een teil in geglaazuurd witbakkend aardewerk (V6).

Afb. 24: Overzichtsfoto van sleuf 6 met de aanwezige sporen.

In proefsleuf 7 (afb. 25) werden er **vier** sporen aangetroffen, allen in het noordelijke deel van de proefsleuf. Het zuidelijk deel was immers zwaar verstoord door de aanwezigheid van een riolering. Het betrof drie uitbraaksporen van een wegtracé en een greppel.

De uitbraaksporen (afb.17) van het wegtracé waren aanwezig onder het recente kiezelpakket vanaf een diepte van 0,3 m onder maaiveld en waren in totaal 65 cm dik. Het bovenste **uitbraakspoor S21** heeft een donkergrijze kleur en bestaat uit een compact kiezelpakket met daarin ook enkele baksteen- en mortelfragmenten. Daaronder is het tweede **uitbraakspoor S22** gelegen op een diepte van 0,5 m onder het maaiveld. Dit spoor heeft donkerbruine vulling met daarin ook kiezel, maar in minder mate dan in S22. Daaronder is het derde **uitbraakspoor S23** gelegen op een diepte van 0,7 m onder het maaiveld. Dit grijze pakket was zeer compact en bevatte eveneens verschillende kiezels. Bij geen van de pakketten kon een wegfundering of een wegdek onderscheiden worden, vandaar de interpretatie dat het om uitbraaksporen gaat. Uit het stort van deze sleuf werd eveneens een koperen munt uit 1690 (V7) en enkele fragmentjes lood (V7 & 8) gerecupereerd. Het ging om een Gelderse koperduit. Helaas kon niet achterhaald worden uit welke van de wegpakketten de munt afkomstig was.

Greppel S20 was onder het onderste uitbraakspoor gelegen. Deze greppel was noordwest-zuidoost georiënteerd en was te volgen over een afstand van ca. 2 m. De vulling van deze greppel was grijs en lemiger dan de omliggende moederbodem. Aan de oostzijde van het spoor is er een duidelijk mangaanband zichtbaar.

Afb. 25: Overzichtsfoto van sleuf 7 met spoor S28 .

2.2.2 Interpretatie

Hoewel tijdens het onderzoek slecht een beperkte oppervlakte vrij gelegd werd, leverde het onderzoek toch een 20-tal archeologische sporen op die getuigen van een eeuwenlang gebruik van het onderzoeksgebied.

Het oudste spoor dat het onderzoek aan het licht bracht is een kuil die op basis van enkele aangetroffen aardewerkfragmenten in de Romeinse periode gedateerd kan worden. Een tweede spoor, kuil S5/6, hoort vermoedelijk eveneens in deze periode thuis. Dit spoor leverde geen vondsten op, maar de vulling ervan is in dezelfde mate uitgeloofd als deze van kuil S2. Hetzelfde kan gezegd worden van greppel S20, hoewel de kans bestaat dat dit spoor - dat onder de oudste fase van het wegtracé werd aangetroffen - wel eens ouder (ijzertijd?) zou kunnen zijn.

De aanwezigheid van sporen uit de IJzertijd en de Romeinse periode is niet verwonderlijk. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn enkele vondstmeldingen gekend zijn die dateren uit de ijzertijd. Daarnaast is van Eisden-Dorp geweten dat het aan de Romeinse heirbaan Tongeren – Nijmegen lag. Deze liep ca. 340 m ten zuiden van het onderzoeksgebied ter hoogte van de huidige Heirstraat. Ten noordoosten van het onderzoeksgebied valt deze baan samen met de huidige Eisdenweg. In het onderzoeksgebied liep de baan ongeveer ter hoogte van de huidige Langstraat en de Vrijthofweg ten oosten van het plein. Het vermoeden bestaat dat de weg een afsplitsing kende die ten westen van het plein liep.³¹ De kans bestaat dan ook dat de oudste restanten van het wegtracé die in de proefput op het plein voor de pastorij werden aangetroffen op de Romeinse baan teruggaan. Helaas leverde het onderzoek geen vondsten op die dit kunnen bevestigen. Hoe dan ook zijn uit de nabije omgeving van het onderzoeksgebied verschillende vondstmeldingen bekend die duiden op de aanwezigheid van zowel bewoning als begraving in de Romeinse periode. Wat voor soort van site tijdens het onderzoek werd aangesneden is op basis van het beperkt aantal sporen moeilijk te zeggen. Het ontbreken van crematieresten in combinatie met het feit dat kuil S5/6 zowel qua vorm als qua omvang op een middenstaander lijkt, doet echter in de richting van bewoning denken.

Het kindergraf (S4) dateert op basis van enkele aardewerkfragmenten uit de vulling van de grafkuil in de volle (900-1200) of late (1200-1600) middeleeuwen. Het kind was naar alle waarschijnlijkheid in een kist begraven, in een N-Z georiënteerd graf. Uit de positie van het aangetroffen dijbeenfragment kan afgeleid worden dat het hoofd in het noorden lag. Het graf wijkt qua oriëntering af van datgene wat gebruikelijk is volgens de christelijke traditie, namelijk een O-W oriëntering. Toch is dit geen onbekend fenomeen. Een dergelijke oriëntatie van begravingen werd ook elders op opgravingen van middeleeuwse kerkhoven vastgesteld, onder andere op de Hopmarkt te Aalst, het Minderbroederklooster te Mechelen, het Brigittinessenklooster te Dendermonde en de Markt te Bilzen. Waarom er hier gekozen werd voor een van de christelijke tradities afwijkende oriëntering is niet duidelijk.

Ook is niet duidelijk of het om een geïsoleerd graf gaat dan wel om een graf dat deel uitmaakte van een kerkhof en hoe we de aanwezigheid van het graf op 32 m van de huidige kerk vandaan dienen te verklaren. In de middeleeuwen werden overleden personen, zeker als het om christenen ging, rond of in het kerkgebouw begraven. De huidige Sint-Willibrorduskerk – ten oosten van het Vrijthofplein – is deels over een romaans kerkje uit de 13de eeuw gebouwd. De toren van het oude kerkje bleef hierbij behouden. Het kerkhof lag rondom de kerk, en uitgaande van de cartografische bronnen zeker vanaf het begin van de 19de eeuw binnen de perceelsgrenzen zoals ze nu nog gekend zijn (*afb. 27 & 31*).³² De aanwezigheid van een graf buiten het kerkhofareaal kan erop wijzen dat de kerk ooit op een andere locatie gestaan heeft. Een andere mogelijkheid is dat het om een geïsoleerd, misschien zelfs niet-christelijk, graf gaat. Geen van de andere sleuven leverde immers aanwijzingen op voor de aanwezigheid van bijkomende graven.

In het noorden van het projectgebied werd in SL 2 vermoedelijk een waterput (S1) aangetroffen die een kuil (S12) doorsneed. Geen van deze sporen leverde vondsten op. De donkere vulling van de waterput suggereert een middeleeuwse of postmiddeleeuwse datering. De sporen kunnen echter niet jonger dan de 18de eeuw zijn, gezien hun ligging in een zone die volgens historische kaarten vanaf het begin van de 19de eeuw bebouwd geweest is (*afb. 26-27*). De greppel (S28) die in dezelfde sleuf werd aangetroffen zou daarentegen overeen kunnen komen met een afwateringsgreppel langs de *Dorpsstraat*, de weg die tot in de jaren '70 van vorige eeuw dwars over het huidige plein liep (*afb. 26-33*).

³¹ Aerts, 2003, 76-80

³² De Langhe, 2017, 20.

De sporen die in het zuiden en het oosten van het onderzoeksgebied werden aangetroffen, zijn postmiddeleeuws. De bakstenen muren (S7, S8, S14) in het zuiden van het onderzoeksgebied ter hoogte van SL 4 en SL 5 zijn op basis van oude kadasterplannen te relateren aan de bebouwing, het voormalige gemeentehuis, die vanaf het midden van de 19de eeuw op het Vrijthof gestaan heeft. De muur in sleuf 5 gaat vermoedelijk terug op de originele bouw uit 1848 (afb. 28), de muren uit sleuf 4 op een uitbreiding omstreeks 1883 (afb. 29). De lagen S27 en S30 wijzen er op dat het plein voor de bouw geëgaliseerd werd. De puinlagen (S13, S25, S26, S29) gaan terug op de afbraak van het gebouw vanaf het midden van de 21ste eeuw (afb. 31 & 32). Puinlaag S13 is hierbij gebruikt om een kelder op te vullen.

De bakstenen muur (S9) in het oosten van het projectgebied is te relateren aan de bouwfase van de oude pastorie die opgetekend staat op het kadasterplan van 1956 (afb. 31). De puinlaag die langs het spoor aanwezig was, kan met de afbraak van de muur omstreeks de jaren '70 van vorige eeuw gerelateerd worden.

De uitbraaksporen (S21, S22, S23) in het noordoosten van het projectgebied, op het plein voor de pastorie, zijn restanten van het voormalige wegtracé van de weg Vrijthof die tot de jaren '70 van vorige eeuw in deze zone van het onderzoeksgebied een ietwat andere route kende. Van wanneer dit wegtracé dateert is niet duidelijk. We herkennen de weg reeds duidelijk op de *Tranchotkaart* uit het begin van de 19de eeuw (afb. 26). De dikte van het gehele wegpakket, wijst echter op een veel langduriger gebruik van de weg. Of de weg op de Romeinse Heirbaan Tongeren-Nijmegen teruggaat, kon tijdens het onderzoek wegens het ontbreken van vondsten niet bevestigd worden. Hiertegenover staat dat het onderste pakket qua uitzicht veel gelijkenissen vertoont met de Romeinse weg zoals gekend uit eerdere coupes die in de Maasvallei op deze weg gezet werden, zoals bijvoorbeeld te Neerharen aan de Keelhoffstraat³³ en te Dilsen op de Kommel³⁴.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek was er een reële kans dat er archeologische waarden uit de (proto-)historische perioden aangetroffen konden worden. Vooral de kans op het aantreffen van sporen uit de Romeinse periode was hoog, wegens de ligging van het terrein vlakbij of mogelijk zelfs op de Romeinse heirbaan Tongeren – Nijmegen. Ook de kans op het aantreffen van resten uit de middeleeuwen, nieuwe of nieuwste tijd werd als hoog geduid, vermits historische kaarten vanaf de 19de eeuw bebouwing en wegen op het terrein weergeven en Eisden zou teruggaan tot de 10de eeuw. Daarnaast grenst het terrein vlak aan de Sint-Willibrorduskerk. Het onderzoeksgebied komt tot tegen de noordelijke kerkhofmuur uit de 19de eeuw. Graven werden echter niet verwacht. Het proefsleuvenonderzoek loste de gecreëerde verwachting grotendeels in. Het oudste spoor dat tijdens het onderzoek werd aangetroffen was effectief Romeins van ouderdom en wijst mogelijk in de richting van bewoning. Dat de Romeinse baan over het onderzoeksgebied gelopen heeft, kon niet met zekerheid bevestigd worden.

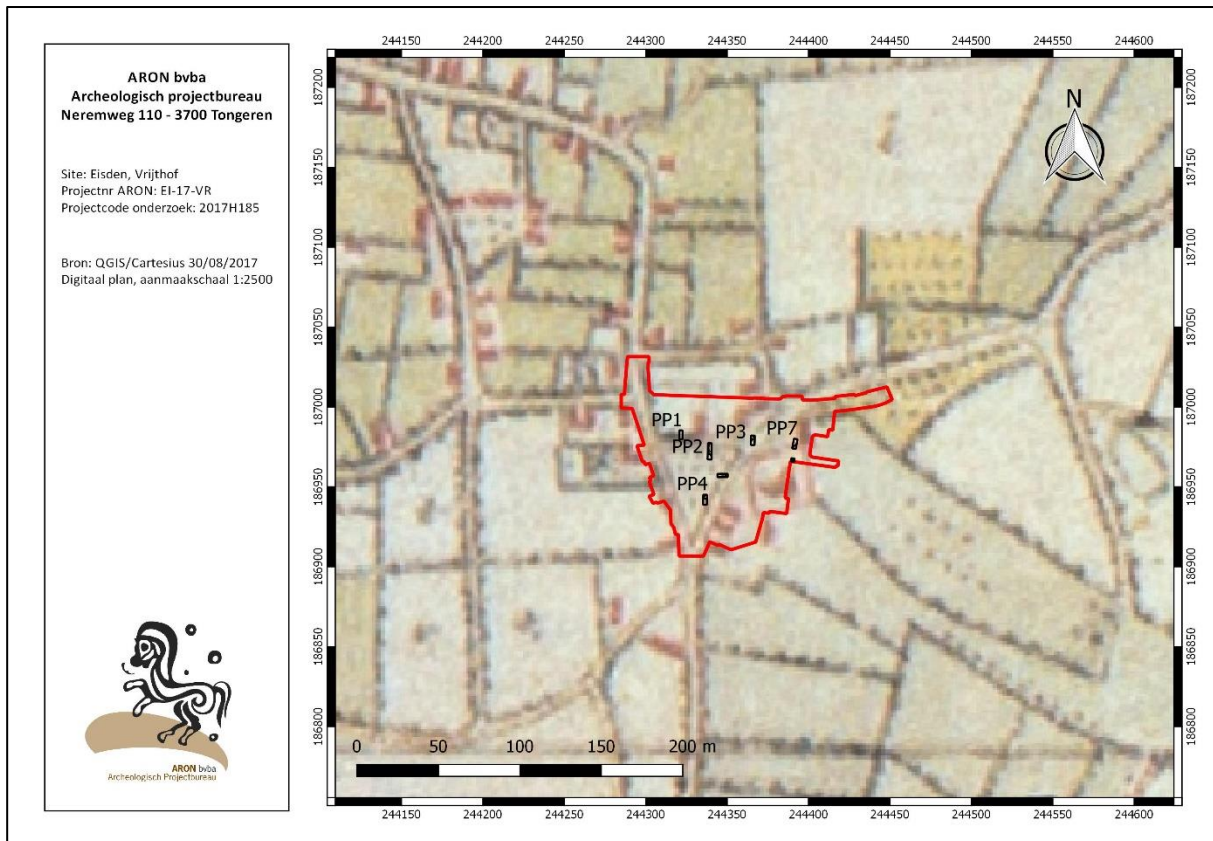
De bebouwing die zoals aangegeven op de Atlas der Buurtwegen in het noorden van het onderzoeksgebied gestaan heeft, werd niet aangetroffen. Dit in tegenstelling tot de restanten van het voormalige gemeentehuis die teruggaan tot 1848 en 1883 en een bouwfase van de pastorie zoals gekend van het kadasterplan van 1956.

Het onderzoek leverde geheel onverwacht een graf op. Het betreft vermoedelijk een kindergraf uit de volle of late middeleeuwen. De aanwezigheid van dit graf roept heel wat vragen op. Gaat het om een geïsoleerd graf of maakte het deel uit van een grafveld? Waarom is het graf zo ver van het gekende kerkhof gelegen? Lag het misschien bij een andere, oudere kerk?

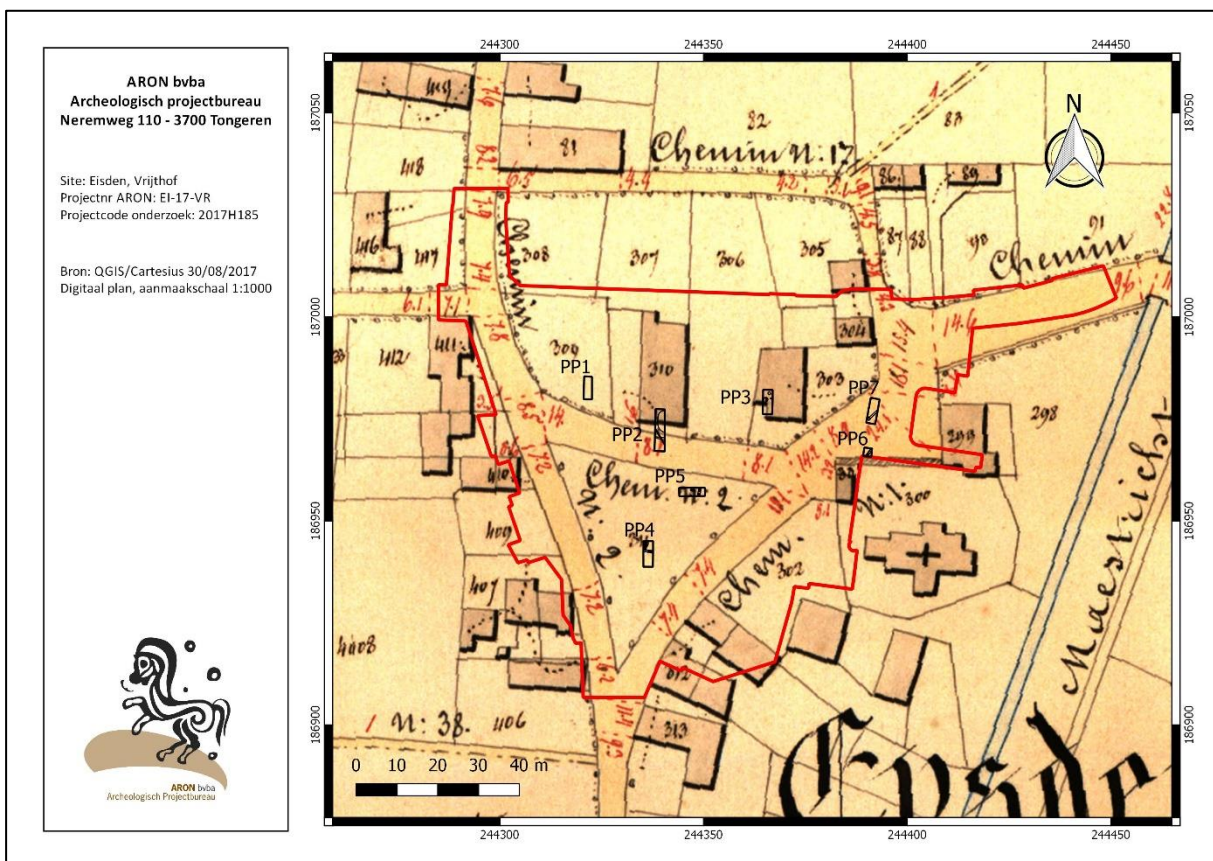
Ook bracht het onderzoek een vermoedelijke waterput aan het licht die gezien zijn locatie minstens 18de-eeuws of ouder moet zijn.

³³ Cai 211 514; Van De Staey I. & Driesen P. 2015: Prospectie met ingreep in de bodem aan de Keelhoffstraat te Neerharen (Lanaken), Aron-rapport 242.

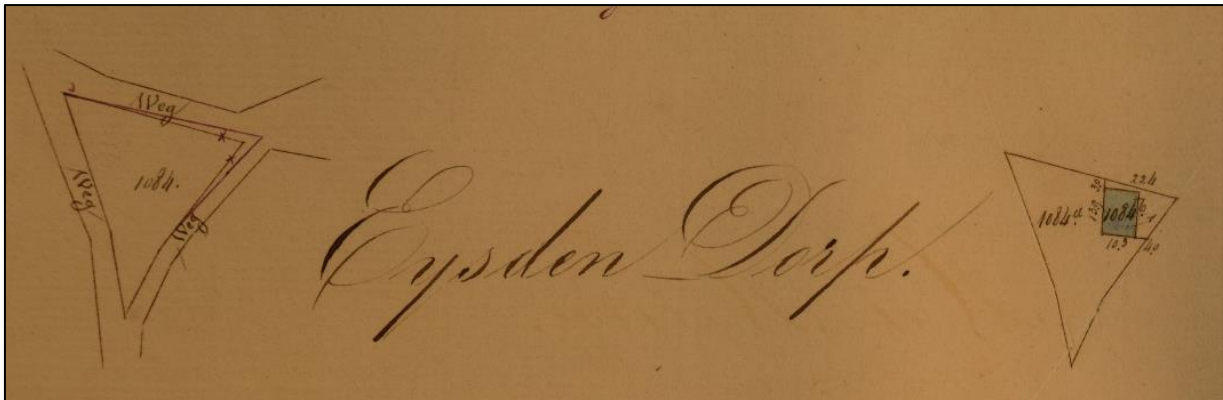
³⁴ CAI 209218; De Winter N. & Wesemael E. 2014: Archeologische evaluatie en waardering van een Romeinse site op het plateau 'De Kommel' (Dilsen-Stokkem, provincie Limburg).

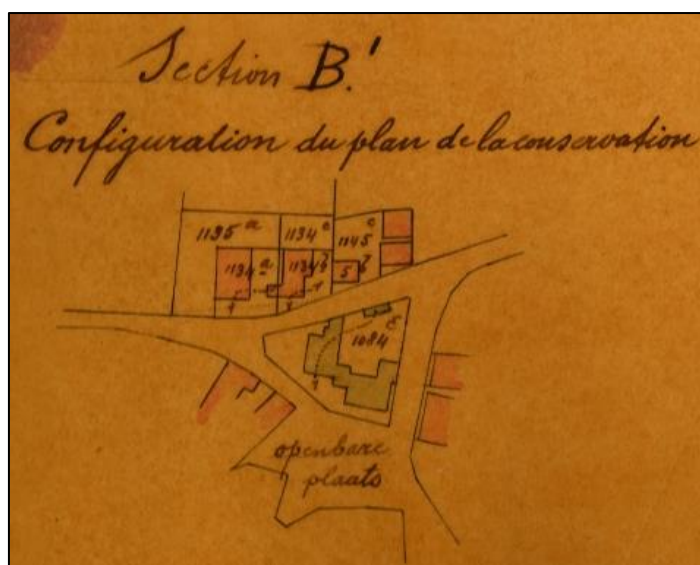
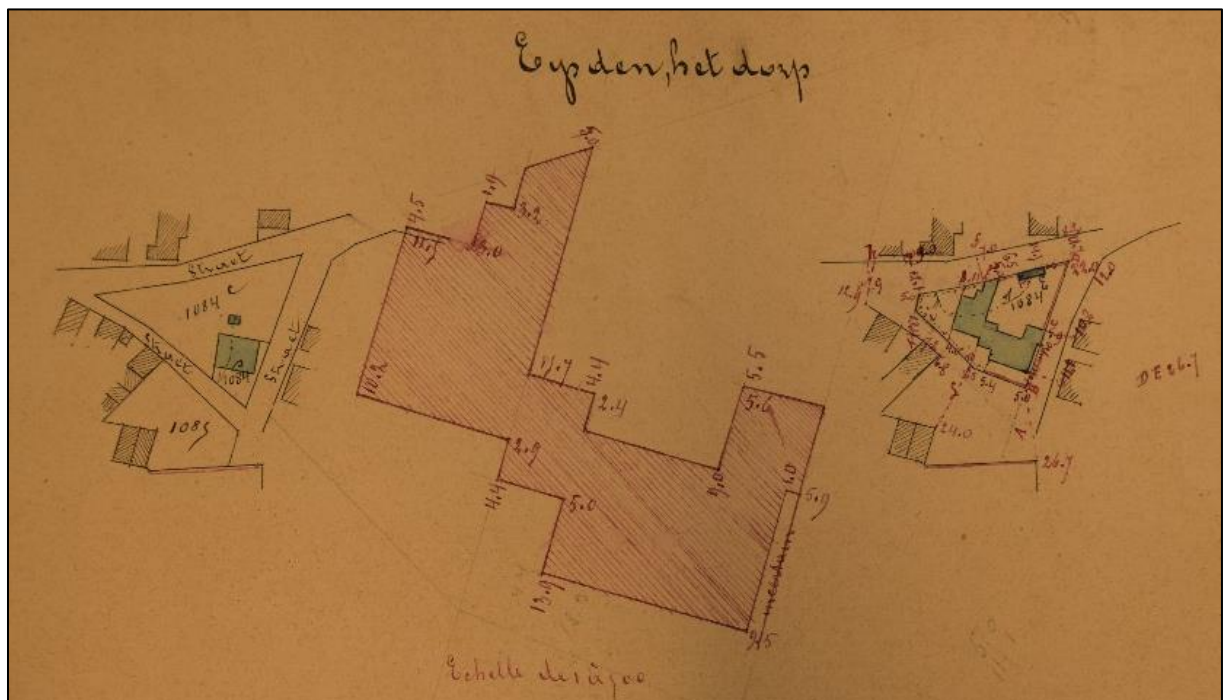
Afb. 26: Detail uit de Tranchotkaart, opgesteld in de periode 1803-1820 met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied (rood).

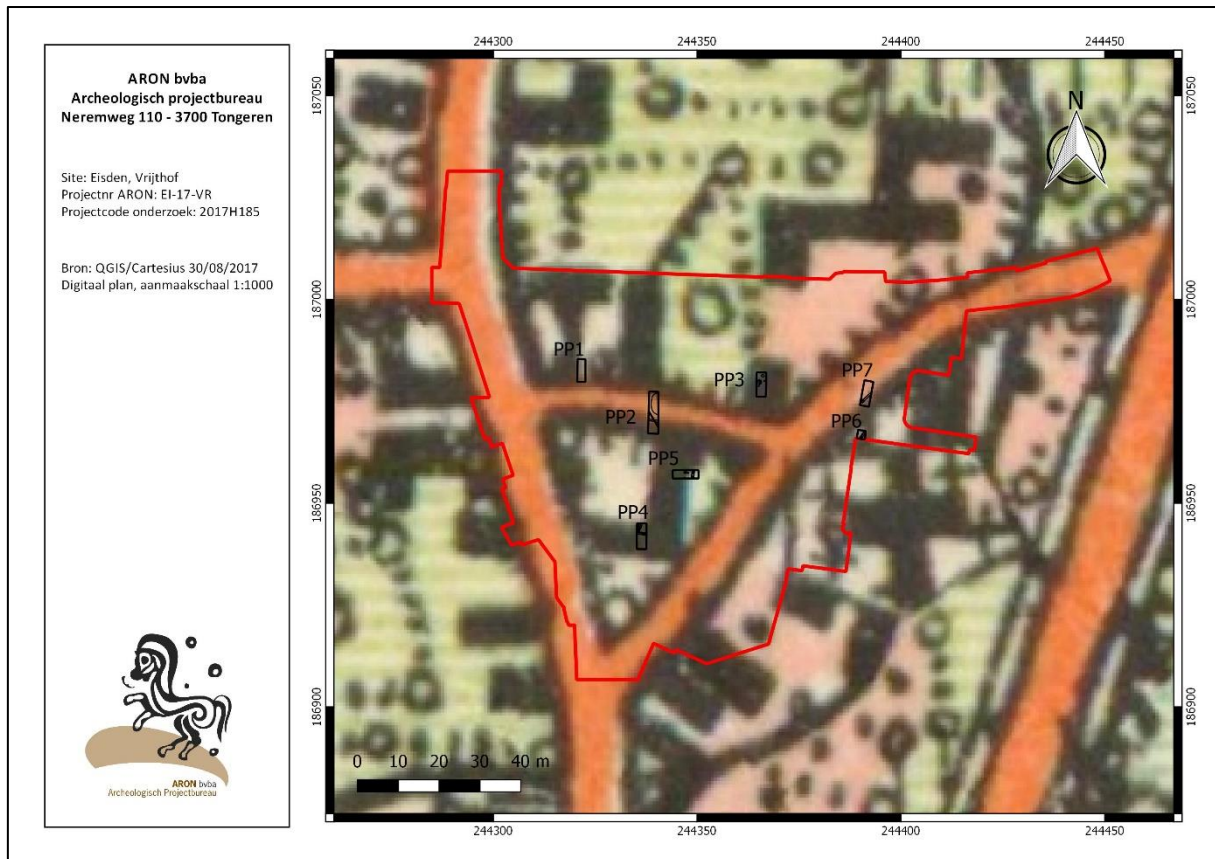
Afb. 27: Detail uit de Atlas der Buurtwegen met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied (rood).

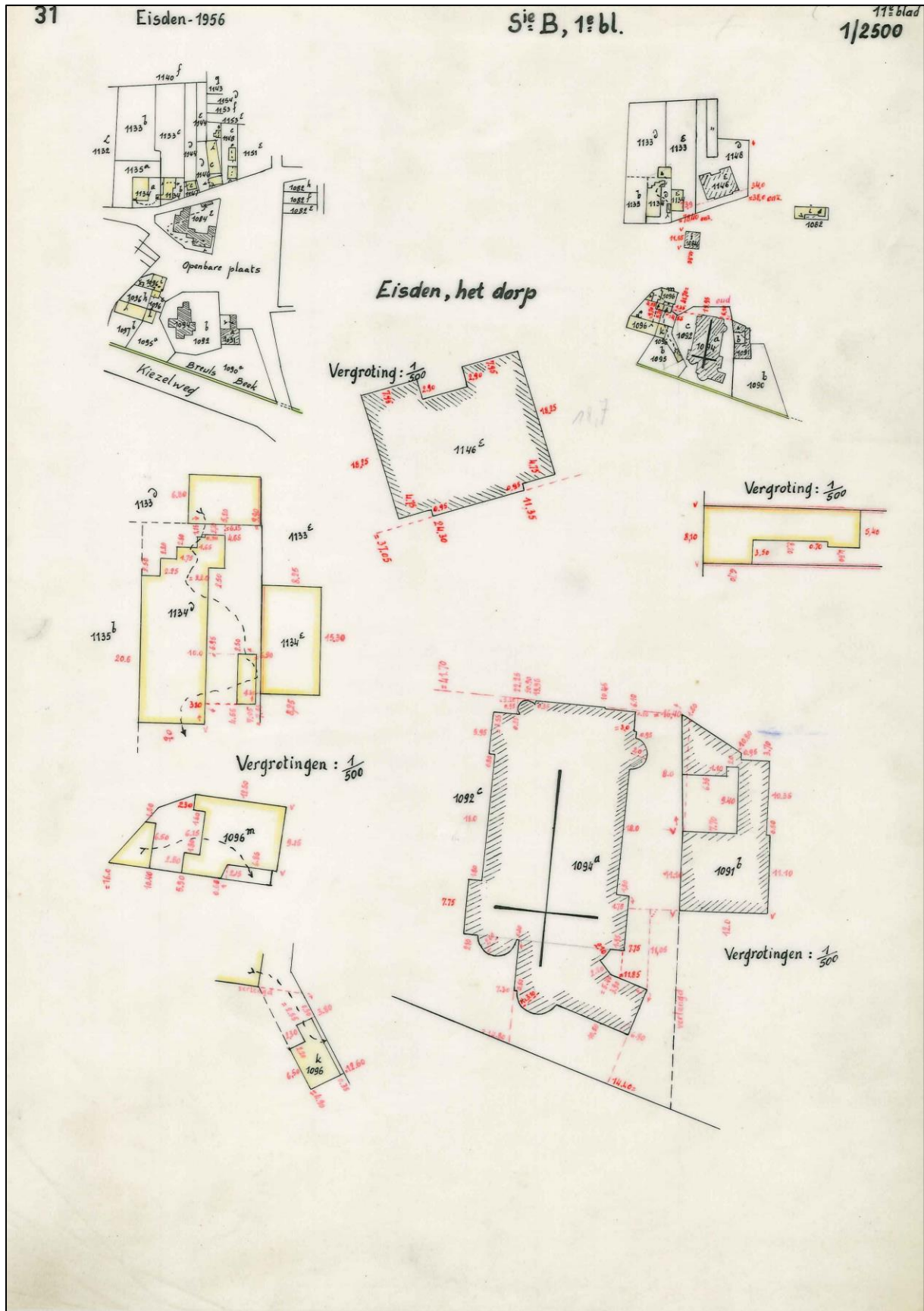
Afb. 28: Schets 1848/6: Eisden, het Dorp (Bron: Kadasterarchief Hasselt, analoog plan, dd 10/05/2017, aanmaatschaal onbekend, 2017D378).

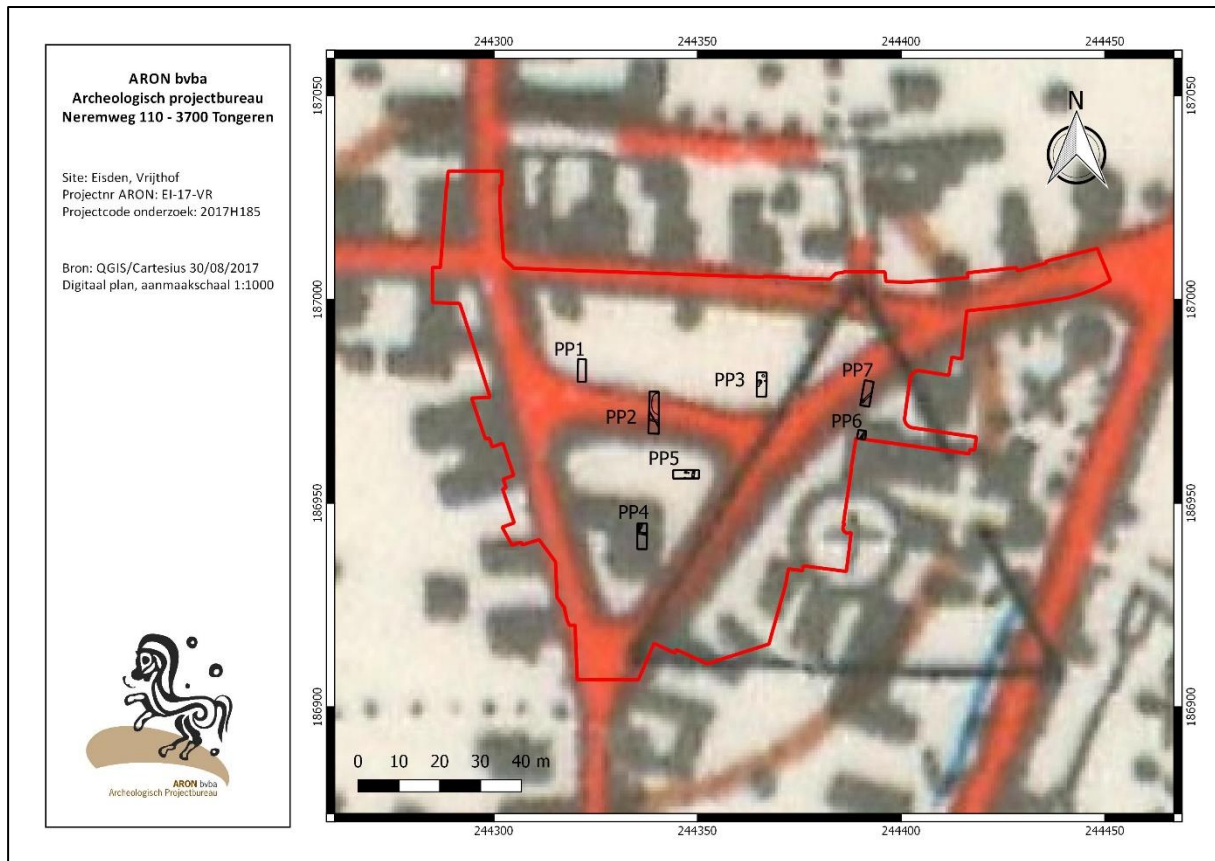
Afb. 29.1 en 29.2: Schets 1883/19 met bijlage: Eisden, het Dorp (Bron: Kadasterarchief Hasselt, analoog plan, dd 10/05/2017, aanmaatschaal onbekend, 2017D378).

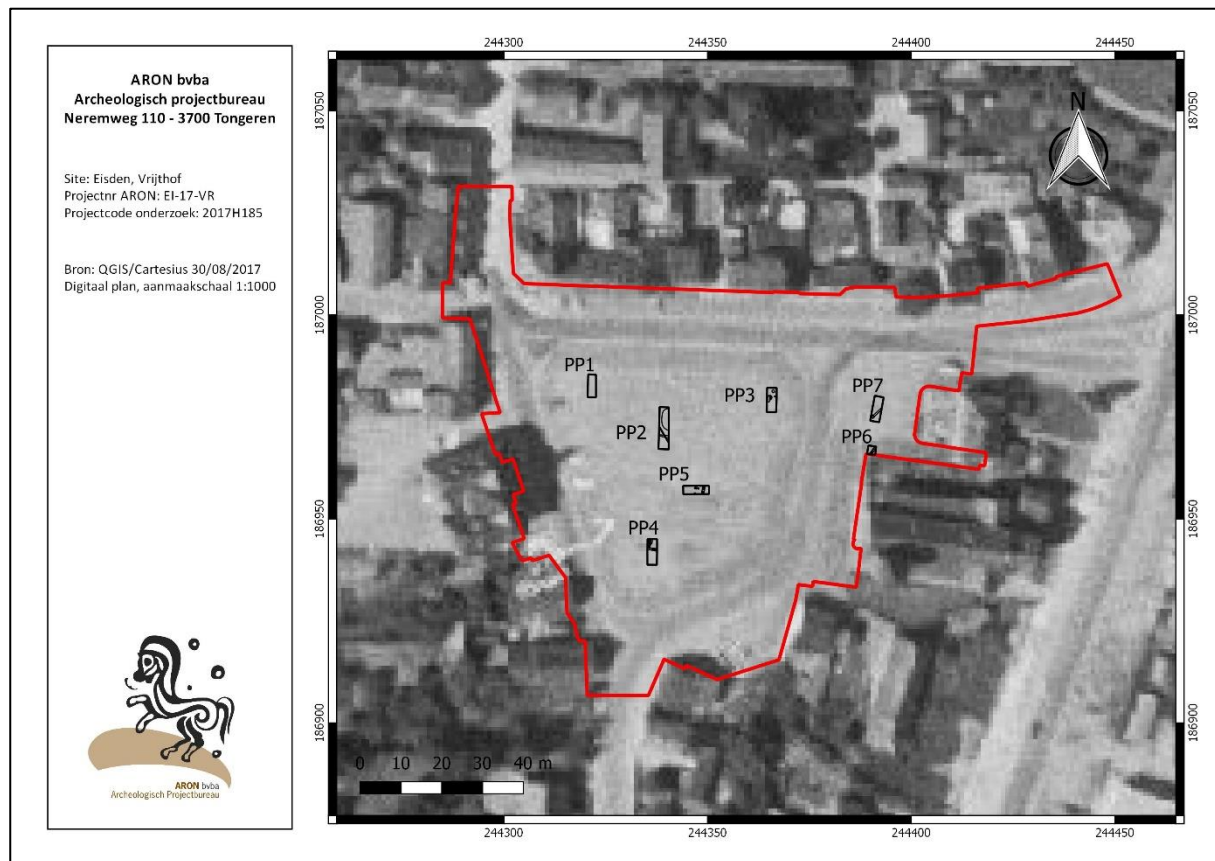
Afb. 30: Topografische kaart uit 1904 met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied (rood).

Afb. 31: Schets 1956/31: Eisden, het Dorp (Bron: Kadasterarchief Hasselt, digitaal plan, dd 10/05/2017, aanmaakschaal 1.2500, 2017D378).

Afb. 32: Topografische kaart uit 1969 met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied (rood).

Afb. 33: Luchtfoto uit 1971 met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied (rood).

2.3 Vondsten

Er werden in totaal 16 vondsten geregistreerd. Het betrof acht fragmenten aardewerk, één fragment bouwkeramiek, één glasscherf, één menselijk botfragment en vijf metalen voorwerpen.

Het aardewerk omvat twee wandfragmenten van de dolium (V2), een voorraadpot uit de Romeinse periode. Beide fragmenten zijn afkomstig van eenzelfde recipiënt vervaardigd in een doliumbaksel (*afb. 34*).

Twee wandfragmenten en een randfragment zijn in roodbeschilderd aardewerk (V5) gemaakt. Op geen van de fragmenten is echter beschildering aanwezig. Het randfragment (*afb. 35*) is afkomstig van een pot uit de tweede periode van Schinveld en kan in het eerste, mogelijk nog het tweede kwart van de 13de eeuw gedateerd worden³⁵. De twee wandfragmenten zijn vanaf 1050 te dateren.

Een volgend wandfragment is afkomstig van een recipiënt in Maaslands aardewerk (V5).

Tot slot leverde het onderzoek twee grote randfragmenten in geglaazuurd witbakkend aardewerk op (V6). De fragmenten hebben toebehoord aan een teil met een niet ondersneden bandvormige rand³⁶. De teil dateert uit de late tot postmiddeleeuwse periode

Het fragment bouwkeramiek (V1) is vermoedelijk eveneens Romeins maar was dermate klein dat het niet mogelijk was om het aan een welbepaalde vorm (*tegula, imbrex, ...*) toe te wijzen.

Het glasfragment (V3) betreft een voet, afkomstig van een modern wijnglas.

De vijf metalen vondsten zijn allen afkomstig uit de storthopen. Het gaat om vier niet nader te determineren loden fragmentjes (V7, V8) en een koperen munt (V7). De munt betreft een goed geconserveerde Gelderse koperduit uit 1690 (*afb.36*). Op de voorzijde bevindt zich een tulpkrans met daarin de tekst .D. GEL RIÆ in drie regels en daaronder het jaartal. Dit is voluit: ducatus Gelriæ, en betekent: hertogdom Gelderland. Op de keerzijde bevindt zich het Gekroond wapen van Gelderland. Tekst: .IN. DEO. SP. NOS. (of variant). Dit is voluit: in Deo spes nostra, en betekent: onze hoop in de Heer. De muntmeester gaat Johan van Brien en zijn geweest.³⁷

Het menselijk botmateriaal is bestudeerd door Birgit Berk, fysische antropologe. Zij concludeerde dat het gevonden bot (V4) zeer waarschijnlijk een femur is van een mens, meer bepaald een kind, met een leeftijd van ten minste 1,5 jaar. Waarschijnlijk was het individu eerder rond de drie jaar oud. Het volledige waarderingsverslag is terug te vinden onder bijlage 25: Rapportage quickscan menselijk botmateriaal afkomstig van het proefsleuvenonderzoek 'Eisden Vrijthof'.

Afb. 34: Foto van twee doliumfragmenten (V2) uit kuil S2 (Bron: Aron bvba, digitaal, dd. 12/09/2017, 2017H185).

³⁵ Stoepker, 2011, 27.

³⁶ Qua vorm sluit de rand aan bij De Groote 2008, L57A. Deze teil is echter in grijsbakkend aardewerk vervaardigd.

³⁷ <http://www.duiten.nl/>

Afb. 35: Foto van randfragment roodbeschilderd aardewerk (V5) uit graf S4 (Bron: Aron bvba, digitaal, dd. 12/09/2017, 2017H185).

Afb. 36: Foto Gelderse koperduit (V7) uit sleuf 6.(Bron: Aron bvba, digitaal, dd. 12/09/2017, 2017H185).

2.4 Assessment van stalen

Er zijn gedurende het proefsleuvenonderzoek geen stalen genomen in het onderzoeksgebied. Er werd dan ook geen assessment uitgevoerd.

2.5 Conservatie

Het aangetroffen aardewerk is niet versierd. Het oppervlak van de fragmenten is ietwat verweerd maar de fragmenten verweren niet verder in hun huidige bewaaromgeving. Bovendien is geen microbiologische schade of schade door plantenwortels zichtbaar.³⁸ Er is bijgevolg sprake van een matige en stabiele schade.³⁹ Er hoeven dan ook geen verdere conserveringsmaatregelen getroffen te worden.

Naar preventieve conservatie toe, dient deze keramiek bewaard te worden in een stabiele omgeving van 40 – 50 % RV met een temperatuur van 16 – 18°C en verpakt te worden in zachte zuurvrije materialen.⁴⁰

De aangetroffen metalen voorwerpen zijn opgebouwd uit koperlegeringen. Alle objecten die hieruit zijn opgebouwd en in de bodem terecht komen zullen corroderen.⁴¹ Het oppervlak van de fragmenten is *passief* aan het corroderen. Dit betekent dat er matige schade is opgetreden aan de recipiënten. Een passieve corrosielaag biedt wel bescherming tegen verdere corrosie. Toch blijft het risico op actieve corrosie aanwezig.⁴²

Naar preventieve conservatie toe dienen alle metalen objecten van dit project in een droge micro-omgeving (100% luchtdichte doos) met vochtabsorberende silicagelkorrels. Verpak de metalen objecten in zuurvrije materialen. De vondstenkaarten apart in een zakje steken en bijvoegen in vondstzak met metalen voorwerp. Streefdoel is 0% RV voor onbehandelde en behandelde objecten.⁴³ Aanvullend wordt er geadviseerd om stabiele koperlegeringen 1 keer per 3 maanden na te kijken op actieve corrosie in een niet geacclimatiseerde omgeving. In een aangepaste droge omgeving is dit eens per zes maanden.⁴⁴

³⁸ Cleeren, 2014: pag. 79-92.

³⁹ Cleeren, 2014: pag. 56.

⁴⁰ Cleeren, 2014: pag. 94.

⁴¹ Cleeren, 2014: pag.44.

⁴² Cleeren, 2014: pag.46

⁴³ Cleeren, 2014: pag. 76.

⁴⁴ Cleeren, 2014: pag. 78.

2.6 Onderzoeksvragen

Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem, beschrijving en duiding?

Het bovenste deel van alle profielen bestond uit moderne verharding inclusief de fundering hiervan. Deze reikte tot op een diepte van 30 tot 50 cm onder het maaiveld.

Hieronder kon in zo goed als alle proefsleuven een plaggendek onderscheiden worden. De aanwezigheid van het plaggendek kan verklaard worden vanuit een historisch kader. Het Vrijthof in Eisden gaat vermoedelijk terug op een dries⁴⁵, een gemeenschappelijk plein voor het vee of een plaats waar men mocht planten. Wanneer het plaggendek tot stand is gekomen is echter niet duidelijk. Vermoedelijk gebeurde dit zoals op zo veel plaatsen vanaf de late middeleeuwen.

Onder het plaggendek werd de moederbodem aangetroffen. Het betreft dekzand van de Formatie van Wildert. De diepte waarop de moederbodem voorkwam, varieerde in het onderzoeksgebied. In het noordoostelijke deel van het Vrijthofplein, ter hoogte van PP2 en PP3, waar er amper een plaggendek aanwezig was, kwam de natuurlijke bodem vlak onder de verharding voor op een diepte van ca. 0,5 m onder het maaiveld. Dit in tegenstelling tot het noordwesten, het zuiden en het centrum van het plein (PP 1, 4 en 5), waar de moederbodem afgedekt werd door het dikke plaggendek en pas op een diepte van 1 (PP 1) tot 1,4 m (PP 4 & 5) onder het maaiveld werd aangesneden. Ook in het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied, ter hoogte van het plein voor de pastorie, waar PP 7 gelegen was, kwam de moederbodem pas voor op een diepte van 1 m onder het maaiveld voor. In de proefput langs de kerkhofmuur, PP 6, bevond de moederbodem zich op een diepte van ca. 70 cm. Nergens kon in de bovenzijde van de moederbodem een uitlogings- of aanreikingshorizont worden vastgesteld.

In hoeverre is de bodemopbouw intact? Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?

Het plaggendek was niet in alle proefputten even dik of even goed bewaard. Zo was het dek slechts 10 cm dik ter hoogte van PP 2 en 3, in het noordoostelijke deel van het Vrijthofplein. Op sommige plaatsen ontbrak het dek zelfs. Dit in tegenstelling tot PP 1, 4 en 5, respectievelijk in het noordwesten, het zuiden en het centrum van het Vrijthofplein, waar het dek 50 (PP 5) tot 70 cm (PP 1 & 4) dik was. Ook in de proefput langs de kerkhofmuur, PP 6, had het dek een dikte van 40 cm. De variatie in dikte van het dek is het gevolg van het latere gebruik van het onderzoeksgebied. Zo is het plaggendek in de PP 2 en PP3 veel dunner of plaatselijk zelfs afwezig vanwege de ligging van deze proefputten in gebouwen en ter hoogte van een vroegere weg (i.e. de Dorpsstraat). Dit in tegenstelling tot de PP1, 4 en 5 die gelegen zijn op plaatsen die lange tijd onbebouwd waren.

Het ontbreken van een uitlogings- of aanreikingshorizont in de bovenzijde van de moederbodem kan verklaard worden vanuit het historisch gebruik van het terrein als landbouwgrond.

Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?

Neen.

Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.

Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?

Het onderzoek leverde in totaal 31 sporen op. Vijf hiervan zijn natuurlijk. De overige 26 sporen betreffen vier kuilen, vier muren, drie uitbraaksporen van eenzelfde wegtracé, vijf puinlagen, drie paalkuilen, twee greppels, twee egalisatielagen, één vermoedelijke waterput, één muurinsteek en één graf.

⁴⁵ De Langhe, 2017, 22.

Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

De bewaringstoestand van de archeologische sporen is goed te noemen. De aanwezige grondsporen (kuilen, paalkuilen, ...) zijn duidelijk afgelijnd en slechts weinig gebioturbeerd.

Op welke diepte bevindt het eerste archeologisch vlak of bevinden de verschillende archeologische vlakken zich?

De vindplaats betreft een site met een matig complexe stratigrafie.

Een eerste archeologische niveau situeert zich op een diepte van 30 tot 50 m onder het maaiveld, vlak onder het kiezelpakket dat als fundering dient voor de huidige verharding. In dit niveau werden in het noordoostelijk deel van het Vrijthofplein de Romeinse en middeleeuwse sporen aangetroffen. In het westen, het zuiden en het centrum van het Vrijthofplein en eveneens op het plein voor de pastorie bevatte dit niveau de postmiddeleeuwse sporen.

Daar waar een dik plaggendek en/of archeologisch sporenpakket voorkwam, namelijk in het westen, het zuiden en het centrum van het Vrijthofplein en eveneens op het plein voor de pastorie, is een tweede archeologisch niveau aanwezig dat zich op de bovenkant van de moederbodem bevindt, op een diepte variërend van 70 tot 140 cm onder het maaiveld. Dit niveau omvat de sporen die dateren uit de periode van voor de vorming van het plaggendek vanaf de late middeleeuwen. Het gaat m.a.w. om sporen uit de metaaltijden of ouder, de Romeinse periode en de vroege en volle middeleeuwen. Hoewel het onderzoek van dit niveau geen sporen aan het licht heeft gebracht, is de kans echter wel reëel dat deze aanwezig zullen zijn. We weten immers dat in het onderzoeksgebied een Romeinse vindplaats aanwezig is.

Plaatselijk komen omwille van de archeologische situatie één of twee tussenvlakken voor. Dit is onder meer het geval in de zone op het plein voor de pastorie waar in het aangetroffen wegtracé drie niveaus onderscheiden konden worden of in het zuiden en het centrum van het Vrijthofplein waar boven het plaggendek meerdere lagen onderscheiden konden worden.

Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?***Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?***

Zijn er archeologische sporen of vondsten aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de bouwgeschiedenis van het terrein?

Zijn er archeologische sporen of vondsten aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met de Romeinse weg Tongeren - Nijmegen?

Het oudste spoor dat het onderzoek aan het licht bracht is een kuil (SL 3) die op basis van enkele aangetroffen aardewerkfragmenten in de Romeinse periode dateert. Een andere kuil, een greppel en de oudste fase van de weg (zie beneden) horen waarschijnlijk eveneens in deze periode thuis. De kans bestaat dat ze misschien zelfs ouder zijn. De greppel werd bijvoorbeeld onder de oudste fase van het wegtracé aangetroffen.

Het kindergraf (SL 3) dateert vermoedelijk in de volle (900-1200) of late (1200-1600) middeleeuwen. Het is niet duidelijk of het gaat om een geïsoleerd graf dan wel om een graf dat deel uitmaakte van een kerkhof en hoe we de aanwezigheid van het graf dienen te verklaren. In de middeleeuwen werden overleden personen, zeker als het om christenen ging, immers rond of in het kerkgebouw begraven. Het graf is daarentegen op 30 m van de huidige en de romaanse kerk (13de eeuw) gelegen, buiten de afbakening van het kerkhofareaal zoals we het vandaag de dag nog kennen.

In het noorden van het Vrijthofplein werd in SL 2 een waterput (?) aangetroffen die een kuil doorsneed. Geen van deze sporen leverde vondsten op. De donkere vulling van de waterput suggereert een middeleeuwse of postmiddeleeuwse datering. De sporen kunnen echter niet jonger zijn dan de 18de eeuw, gezien hun ligging in een zone die volgens historische kaarten vanaf het begin van de 19de eeuw bebouwd was. De greppel (S28) die in dezelfde sleuf werd aangetroffen zou daarentegen overeen kunnen komen met een afwateringsgreppel langs de *Dorpsstraat*, de weg die tot in de jaren '70 van vorige eeuw dwars over het huidige Vrijthofplein liep.

De sporen in het zuiden en het oosten van het onderzoeksgebied zijn postmiddeleeuws.

De bakstenen muren in het zuiden van het Vrijthofplein (SL 4 en SL 5) zijn op basis van oude kadasterplannen te relateren aan het voormalige gemeentehuis dat vanaf het midden van de 19de eeuw op het Vrijthof gestaan heeft. De muur in sleuf 5 gaat vermoedelijk terug op de originele bouw uit 1848, de muren uit sleuf 4 op een uitbreiding omstreeks 1883. Enkele lagen wijzen er op dat het plein voor de bouw van het gemeentehuis geëgaliseerd werd. De puinlagen gaan terug op de gefaseerde afbraak van het gebouw vanaf het midden van de 21ste eeuw. Puinlaag S13 is hierbij gebruikt om een kelder op te vullen.

De bakstenen muur in het oosten van het projectgebied, op het plein voor de pastorie (SL 6) is te relateren aan een vroeger bouwphase van de pastorie die opgetekend staat op het kadasterplan van 1956. De puinlaag die langs het spoor aanwezig was, kan met de afbraak van de muur omstreeks de jaren '70 van vorige eeuw gerelateerd worden.

De uitbraaksporen (S21, S22, S23) in het noordoosten van het projectgebied, op het plein voor de pastorie (SL7), zijn restanten van de Vrijthofweg die tot de jaren '70 van vorige eeuw in deze zone van het onderzoeksgebied een ietwat andere route volgde. Van wanneer dit wegtracé dateert is niet duidelijk. We herkennen het wegtracé reeds duidelijk op de *Tranchotkaart* uit het begin van de 19de eeuw. De dikte van het gehele pakket aan uitbraaksporen dat aangetroffen werd, wijst echter op een veel langduriger gebruik van de weg. Of de weg op de Romeinse Heirbaan Tongeren-Nijmegen teruggaat, kon tijdens het onderzoek wegens het ontbreken van vondsten niet bevestigd worden. Hiertegenover staat dat het onderste pakket qua uitzicht veel gelijkenissen vertoont met de Romeinse weg zoals gekend uit eerdere coupes die in de Maasvallei op deze weg gezet werden.

De bebouwing die zoals aangegeven op verschillende historische kaarten in het noorden van het Vrijthofplein gestaan heeft, werd niet aangetroffen.

Wat is de impact van de gekende historische bebouwing op ouder archeologisch erfgoed?

De impact van de historische bebouwing op ouder archeologisch erfgoed lijkt - voor zover zichtbaar – eerder beperkt. De sleuven in het noorden van het Vrijthofplein, die gelegen waren op locaties die vanaf de 19de eeuw bebouwd waren, hebben juist de oudste sporen opgeleverd.

Daarnaast zal het dikke plaggendek dat in de overige delen van het onderzoeksgebied aanwezig was, als een beschermende buffer gewerkt hebben voor onderliggende sporen.

Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja;

Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?

Wat is de omvang?

Komen er oversnijdingen voor?

Wat is het, geschatte, aantal individuen?

Ja, het onderzoek leverde één inhumatiegraf op. Deze werd echter niet in de omgeving van de huidige kerk aangetroffen, maar op 30 m ervandaan, buiten het kerkhofareaal zoals gekend vanaf de 19de eeuw. Wegens de beperkte oppervlakte die onderzocht werd, is het niet duidelijk of het om een geïsoleerd graf gaat dan wel om een graf dat deel uitmaakte van een grafveld. Hiertegenover staat dat geen van de andere sleuven aanwijzingen voor de aanwezigheid van graven hebben opgeleverd.

Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen?

De CAI-vindplaatsen uit de directe omgeving van het onderzoeksgebied maken gewag van vondsten en sporen uit de ijzertijd en Romeinse periode. Van geen van de sporen uit het huidige onderzoek kan met zekerheid gezegd worden dat ze uit de ijzertijd dateren. Sporen uit de Romeinse periode werden wel aangetroffen. Deze sporen kunnen gelinkt worden aan de Romeinse Heirbaan Tongeren-Nijmegen die doorheen het onderzoeksgebied gelopen heeft en vermoedelijk bewoning dat er langs gelegen was.

Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?

De sporen kwamen allen onder het recente kiezelpakket vandaan op een diepte van 30 tot 50 cm onder het maaiveld. Daar waar geen of amper een plaggendek aanwezig was, zoals bijvoorbeeld in het noorden van het Vrijthofplein, bevonden de sporen zich in de moederbodem; daar waar een dik plaggendek aanwezig was, dekten de sporen het plaggendek af of doorsneden ze het.

Onder het plaggendek zelf werden geen sporen aangetroffen.

Wat is de relatie tussen de sporen en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie, ...)?

De site bevindt zich op de rand van het dekzandgebied met de alluviale vlakte van de Maas, op geringe afstand van de Vrietselbeek. Deze beek gaat op een oude Maasarm terug.

Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?

Het onderzoek leverde sporen uit de Romeinse periode, de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen op.

De sporen uit de Romeinse periode wijzen op de aanwezigheid van een wegtracé met vermoedelijk bewoning erlangs. Begraving werd niet aangetroffen maar valt wegens de reeds gekende CAI-vindplaatsen in de nabije omgeving niet uit te sluiten. Hetzelfde geldt trouwens voor sporen ouder dan de Romeinse periode, en meer bepaald deze uit de ijzertijd. Van geen van de sporen uit het huidige onderzoek kan met zekerheid gezegd worden dat ze uit de ijzertijd dateren, ondanks het feit dat in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied enkele vondstmeldingen gekend zijn die op deze periode terug gaan.

De Romeinse sporen situeerden zich in het noordelijke en oostelijke deel van het Vrijthofplein waar er geen plaggendek aanwezig was. Het valt echter niet uit te sluiten dat sporen van deze ouderdom of zelfs ouder elders in het onderzoeksgebied onder het plaggendek kunnen voorkomen. Dit dek dat zich vanaf de late middeleeuwen gevormd heeft, vormt immers vaak een beschermende buffer voor oudere sporen

Het middeleeuwse graf en de vermoedelijk waterput werden eveneens in het noordelijke deel van het Vrijthofplein aangetroffen. Van het graf is het niet duidelijk of het deel uitmaakte van een grafveld dan wel of het om een geïsoleerd graf gaat. Hiertegenover staat dat geen van de andere sleuven aanwijzingen voor de aanwezigheid van graven heeft opgeleverd.

De postmiddeleeuwse sporen werden centraal en in het zuiden van het Vrijthofplein aangetroffen en eveneens op het plein voor de Pastorij. De sporen op het Vrijthofplein kunnen aan de bouw (1848/1883) en de afbraak van het voormalige stadhuis (1956/1970) gerelateerd worden; deze op het plein voor de pastorie aan een oudere bouwphase van deze pastorie (1956)

Op het plein voor de pastorie werd eveneens het oude tracé van de Vrijthofweg aangetroffen, op de plaats waar deze verwacht kon worden op basis van historische kaarten. In de weg konden drie niveaus onderscheiden worden. Het oudste niveau dat op een diepte van 70 cm onder het maaiveld gelegen was, gaat mogelijk terug op de Romeinse heirbaan.

Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?

Gezien slechts een zeer klein percentage van de oppervlakte onderzocht werd, is het moeilijk om hierover uitspraken te doen.

Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

Dat de Limburgse Maasvallei in het verleden vrij intens bewoond was, blijkt uit de vele belangrijke getuigenissen die tot nog toe werden ontdekt. Op maar enkele uitzonderingen na, gebeurde het onderzoek helaas vaak vluchtig en kleinschalig. Dit is niet anders voor Eisden. De archeologische vondstmeldingen uit Eisden dateren veelal uit het einde van de 19de eeuw, de eerste helft van de 20ste eeuw en zijn meestal beperkt tot een summier

omschrijving van datgene dat gevonden werd, vaak zonder afbeelding, foto of plan. Toch zijn deze vermeldingen niet minder waardevol. Ze getuigen van de lange bewoningsgeschiedenis die Eisden-dorp gekend heeft en die in de omgeving van het onderzoeksgebied teruggaat tot de ijzertijd.

In de Romeinse periode lag Eisden-dorp aan de Romeinse heirbaan die Tongeren met Nijmegen verbond. Deze baan volgde in het onderzoekgebied het tracé van de huidige Langstraat en de Vrijthofweg ten oosten van het plein. Het vermoeden bestaat dat de baan ter hoogte van het onderzoeksgebied eveneens een afsplitsing kende die ten westen van het plein liep. Vondstmeldingen uit de omgeving tonen aan dat langs deze baan gebouwen gestaan hebben. Het gaat hier niet zomaar om enkele vakwerken huizen maar om gebouwen opgetrokken in steen (CAI 51326, 50841) en voorzien van een *terra cotta* dakbedekking. Ten zuiden en ten oosten van Eisden-dorp kwamen langs de heirbaan grafvelden voor. Eén van de graven op het grafveld langs de huidige Eisdenweg (CAI 55170) zou een 'offersteen' en een gebeeldhouwde stier bevat hebben. Al deze elementen wijzen op de status die de nederzetting kende in de Romeinse periode. Onderzoek van de Romeinse sporen biedt dan ook mogelijk een beter inzicht in de Romeinse occupatie en het wegennet te Eisden en bij uitbreiding in de Maasvallei. De archeologische waarde en het potentieel op kenniswinst van deze sporen is dan ook groot.

De sporen uit de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen bieden een inzicht in de ontwikkeling die het centrum van Eisden-dorp doorgemaakt heeft na de Romeinse periode tot in de jaren '70 van vorige eeuw toen het plein zijn huidige vorm kreeg. Een deel van deze ontwikkeling is uiteraard reeds bekend uit cartografische en historische bronnen. We weten dat dwars over het huidige plein vroeger een straat liep en dat op het plein vanaf het begin van de 19de eeuw een gebouw, het voormalige gemeentehuis, heeft gestaan. We weten ook wanneer dit gebouw werd afgebroken maar over de concrete bouwgeschiedenis is echter zeer weinig bekend. Hetzelfde geldt voor de vroegere bouwfasen van de pastorij en de gebouwen die rondom het Vrijthofplein gestaan hebben. De archeologische waarde en het potentieel op kenniswinst van deze postmiddeleeuwse sporen is dan ook matig.

Over het uitzicht en de functie van het plein vóór de 19de eeuw is echter weinig bekend. Daarnaast roept de aanwezigheid van een graf heel wat vragen op. Gaat het om een geïsoleerd graf of maakte het deel uit van een grafveld? Waarom is het graf buiten het kerkhofareaal gelegen? Lag het misschien bij een andere, oudere kerk? De archeologische waarde en het potentieel op kenniswinst van deze sporen is dan ook hoog.

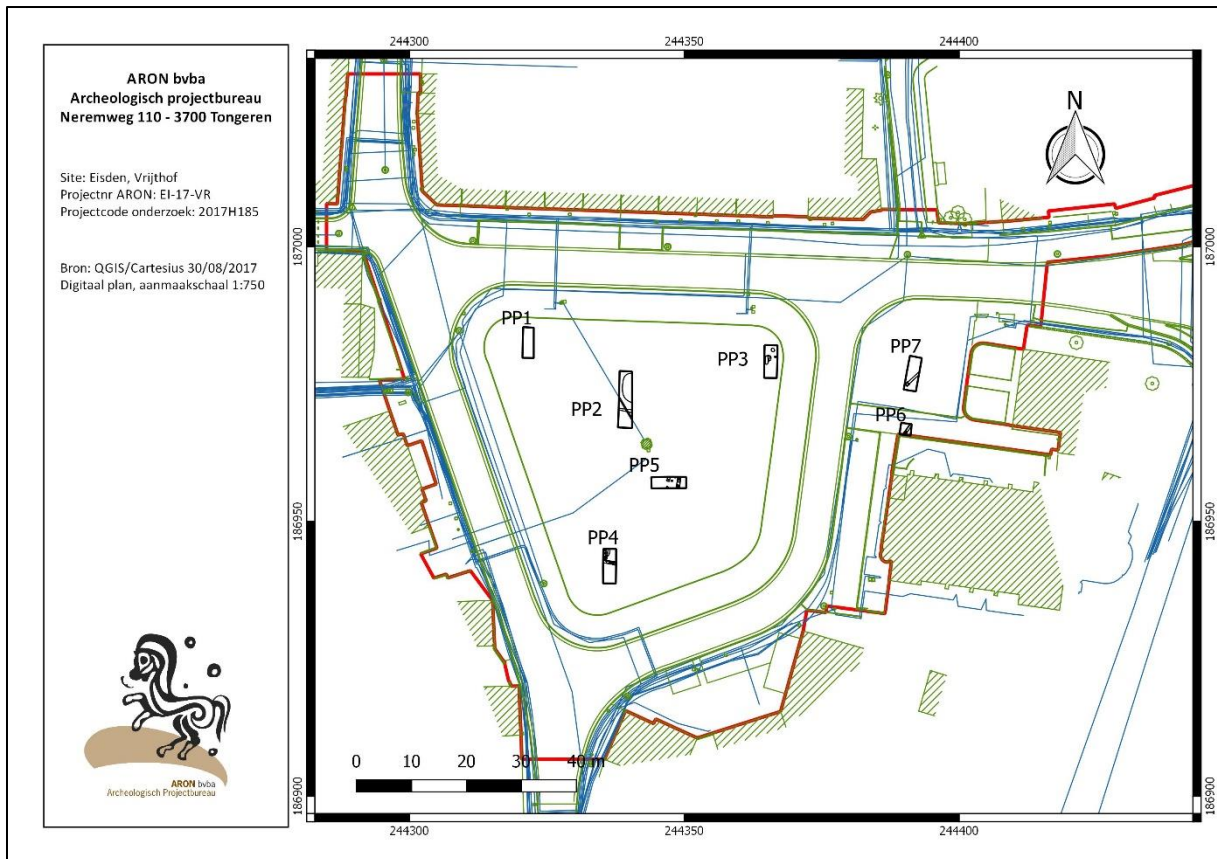
Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

De initiatiefnemer plant in het centrum van Eisden-dorp (deelgem. Maasmechelen, prov. Limburg) de heraanleg van het Vrijthof en de omliggende straten. Dit gebied met een oppervlakte van 9.240 m² is kadastraal gekend als Maasmechelen, afd. 4, sectie B, percelen 1091D, 1094B, 1146F en openbaar domein.

Het Vrijthof en de omliggende straten, evenals de trappen naar de kerk zullen in het kader van dit project volledig vernieuwd worden. De straat aan de noordzijde van het plein wordt hierbij ongeveer 6,5 m naar het zuiden verlegd. Op deze manier wordt een bredere terras- en voetgangerszone aan de noordzijde gecreëerd. Onder de wegenis wordt een nieuw rioleringsstelsel aangelegd. De andere nutsvoorzieningen blijven liggen in de randzones, waar ze zich momenteel reeds bevinden. Op het centrale plein wordt een fontein gerealiseerd. Rondom komen groenzones.

Het opbreken van de bestaande verhardingen brengen samen met de aanleg van de nieuwe verhardingen bodemingrepen van 40 cm (de randzones en de pleinen) tot 50 cm (wegenis) diepte met zich mee. Op enkele plaatsen wordt het terrein echter dieper afgegraven. Dit is het geval voor het oostelijke tracé van de Vrijthofstraat: ter hoogte van de splitsing van deze straat met de Broekhofstraat wordt het peil ca. 34 cm verlaagd. Ten westen van de kerk wordt het peil van dezelfde straat ca. 23 cm verlaagd. Het centrale plein wordt 6 cm afgegraven.

Bijkomende afgravingen zullen tevens plaatsvinden onder het tracé van de wegenis waar een nieuw rioleringsstelsel voorzien is (tot ca -2,30 m), evenals voor de aanleg van de ondergrondse technische ruimte, waterreservoir en voorfilterput voor de fontein (-3,14 m) onder het voetpad voor de kerktrappen en voor de aanplantingen (-0,6 tot -1,00 m).

Afb. 37: Bestaande toestand (incl. nutsleidingen) met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied.

Afb. 38: Ontwerp (incl. riolering) met een projectie van de proefsleuven en sporen in het onderzoeksgebied

Voor de vernieuwing van de trappen en de nieuwe hellingsbaan ten westen van de kerk wordt in principe slechts geroerde bodem aangesneden vermits hier al eerder trappen werden aangelegd en de huidige werken enkel een vernieuwing van deze trappen inhouden. Voor de hellingsbaan worden eveneens geen bijkomende bodemingrepen voorzien. De huidige keermuur ten noorden van de kerk blijft behouden.

Indien we de resultaten van het proefsleuvenonderzoek mogen doortrekken naar het volledige gebied, betekent dit concreet dat bij het opbreken en weghalen van de bestaande verhardingen over het volledige onderzoeksgebied het eerste archeologisch niveau geraakt en verstoord zal worden. Dit niveau situeert zich namelijk op een diepte van van 30 tot 50 cm onder het maaiveld, vlak onder het kiezelpakket dat als fundering dient voor de huidige verharding. In het noordoostelijk deel van het Vrijthofplein waar amper een plaggendek bewaard gebleven was, bevatte dit niveau de Romeinse en middeleeuwse sporen uitgegraven in de bovenzijde van de moederbodem. In het westen, het zuiden en het centrum van het Vrijthofplein en eveneens op het plein voor de pastorie, bevatte dit niveau de postmiddeleeuwse sporen die in en op een plaggendek aanwezig waren. Deze plag dekte op een diepte variërend van 70 tot 140 cm onder het maaiveld de moederbodem af; een niveau waarin eveneens archeologische sporen kunnen voorkomen. De plag is echter voldoende dik om daar waar slechts ondiepe bodemingrepen (tot max. 40 cm) worden uitgevoerd onderliggende archeologische sporen te beschermen tegen accidentele verstoringen of compactatie. Enkel waar dieper gegraven wordt, bijvoorbeeld voor de aanleg van de riolering in de wegenis en de technische ruimte voor de fontein wordt dit niveau effectief aangesneden en vergraven. De oppervlakte van deze zone bedraagt ca. 2.535m².

Is verder onderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Verder onderzoek is noodzakelijk.

Het proefsleuvenonderzoek heeft – ondank de zeer beperkte oppervlakte die onderzocht werd - sporen uit de Romeinse periode, middeleeuwen en de postmiddeleeuwen aan het licht gebracht waarvan het potentieel op kenniswinst als matig tot hoog wordt ingeschat. De vindplaats betreft een site met een complexe stratigrafie waarbij het eerste archeologisch niveau zich vlak onder de fundering van de huidige verharding bevindt en waarbij over grote delen van het onderzoeksgebied een tweede niveau op een diepte van 70 tot 140 cm onder het maaiveld voorkomt, afgedekt door een dikke plag. Sommige sporen en structuren, zoals bijvoorbeeld het voormalige wegtracé van de Vrijthofstraat, zijn van dien aard dat ze een meer complexe stratigrafische opbouw kennen.

Hiertegenover staat dat de bodemingrepen die in het onderzoeksgebied gepland zijn, over het algemeen beperkt zijn in de diepte. Over het grootste deel van het onderzoeksgebied (de randzones en de pleinen) wordt slechts 40 cm afgegraven. Dit is voldoende diep om de sporen aanwezig in het eerste archeologische niveau geheel of gedeeltelijk te vergraven maar onvoldoende diep om een impact te hebben op de sporen uit het tweede archeologisch niveau. Dit dankzij de dikke plag die plaatselijk in het onderzoeksgebied aanwezig is. Enkel in de zones waar diepere bodemingrepen gepland zijn, wordt het tweede archeologisch niveau geraakt. Althans als we de resultaten van het proefsleuvenonderzoek mogen doortrekken naar het volledige gebied.

Hoewel het tweede archeologisch niveau vanuit archeologisch standpunt het meest interessant is, brengt het opgraven van dit niveau heel wat bijkomend grondverzet met zich mee evenals een extra kost om de site na afloop van het onderzoek tot het juiste niveau terug aan te vullen en te verdichten. De kosten voor de uitvoer van een volledige opgraving van de site wegen dan ook niet op tegen de baten. Zeker als men bedenkt dat de sporen in dit niveau in feite door een dik plaggendek afgeschermd worden.

In plaats van het onderzoeksgebied volledig door middel van twee of meerdere vlakken op te graven, wordt geadviseerd voor een stratigrafische opgraving van de vindplaats tot op de beoogde verstoringdiepte. Uitgaande van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek wil dit zeggen dat voor het overgrote deel van het onderzoeksgebied één vlak zal volstaan. Grondsporen die in dit eerste vlak in de moederbodem aanwezig zijn worden volledig opgegraven. Lokaal kan omwille van de aanwezigheid van een complexe archeologische structuur een tussenvlak nodig zijn. In de wegenis, ter hoogte van de nieuw aan te leggen riolering en in de zone voor de technische voorzieningen van de fontein, worden twee of meerdere vlakken verwacht.

Indien men echter na de aanleg van het eerste vlak van oordeel is dat aanwezige archeologische sporen bedreigd worden door de uitvoering van de geplande bodemingrepen (bv. onvermijdelijke impact van werfverkeer), worden deze sporen vooralsnog opgegraven. Na de volledige registratie wordt het vlak afgedekt met een daartoe geschikte folie (geotextiel). De verdere werken worden uitgevoerd onder begeleiding van de archeoloog die erop toeziet dat er geen schade aan het nog aanwezige bodemarchief komt.

2.7 Kennisvermeerdering

2.7.1 Potentieel, aard en motivering

Zie 2.6 Onderzoeksvragen: Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

2.7.2 Methodiek voor vervolgonderzoek

Zie 2.6 Onderzoeksvragen: Is verder onderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

